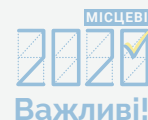
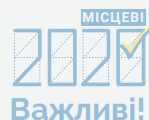
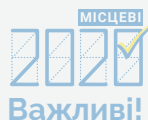
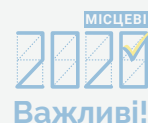
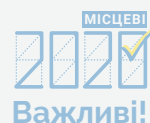
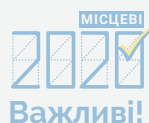

ФІНАЛЬНИЙ ЗВІТ КВУ

ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ СПОСТЕРЕЖЕННЯ ЗА ЧЕРГОВИМИ
МІСЦЕВИМИ ВИБОРАМИ 25 ЖОВТНЯ 2020 РОКУ

← ПРОЕКТ ФІНАНСУЄТЬСЯ ЄВРОПЕЙСЬКИМ СОЮЗОМ

Публікація підготовлена за фінансової підтримки Європейського Союзу. Її зміст є виключною відповідальністю ВГО "Комітет виборців України" і не обов'язково відображає позицію Європейського Союзу.

Зміст

Висновки та рекомендації	4
Політичний контекст та особливості виборів	13
Виборче законодавство	17
Діяльність виборчих комісій.....	21
Реєстрація кандидатів.....	27
Передвиборча агітація.....	32
День голосування та результати виборів.....	45
Другий тур виборів	55

ВИСНОВКИ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ

Законодавство

- 1. КВУ вважає, що за результатами місцевих виборів Виборчий кодекс України слід суттєво переглянути.** Місцеві вибори 25 жовтня 2020 р. продемонстрували значні недоліки у виборчому законодавстві. Ідеться як про технічні хиби в тексті Виборчого кодексу, так і про більш засадничі речі, наприклад використання різних типів виборчих систем на місцевих виборах. Роботу над змінами до законодавства слід розпочати за достатню кількість часу до наступних виборів. КВУ негативно оцінює практику внесення змін до виборчого законодавства незадовго до початку виборів. Така ситуація не лише залишає суб'єктам виборчого процесу достатньо часу для ознайомлення із виборчим законодавством, а й призводить до помилок та недоліків у тексті документів.
- 2. На думку Комітету виборців, варто відмовитися від використання пропорційної виборчої системи у малих громадах.** Застосування пропорційної системи у громадах із кількістю виборців понад 10 тис. осіб надмірно ускладнює адміністрування виборів та затягує процес підрахунку голосів. Натомість пропорційну систему з відкритими списками можна використовувати в громадах із населенням понад 75 тис. виборців.
- 3. КВУ вважає, що на всіх рівнях місцевих виборів в Україні слід передбачити право громадян на самовисування.** Надання політичним партіям монополії на висування кандидатів на виборах в обласні, районні, міські ради в громадах із населенням понад 10 тис. виборців є невиправданим рішенням. У реаліях України політичні партії часто не мають чинних осередків у невеликих громадах, тому не можуть забезпечити ефективне виконання покладеної на них функції висування кандидатів. У результаті кандидатів замість організацій партії нижчого рівня висувають обласні організації, що не сприяє партійній демократії. Також через неможливість самовисування побутує практика продажу місць у списках партій, коли потенційні незалежні кандидати змушені домовлятися про своє висування кандидатами від місцевих партійних організацій. Варто також урахувати, що механізм самовисування особливо важливий на місцевих виборах, про що свідчить традиційно велика кількість незалежних кандидатів на всіх попередніх виборах. У Виборчий кодекс України слід повернути норми щодо можливості формування списків незалежних кандидатів.
- 4. Варто переглянути норми Виборчого кодексу щодо виборчої квоти.** Вимоги щодо необхідності подолання кандидатами виборчої квоти 25% для просування в списку партії є надмірними. Результати виборів показали, що лише частина кандидатів справді були обрані за відкритими списками, тоді як інші — за так званою закритою частиною списку. За даними КВУ, 50% депутатів на виборах до міських рад міст — обласних центрів та м. Києва були обрані за закритою частиною списку. Тобто такі кандидати отримали

мандат не в результаті голосування за них виборців в окрузі, а завдяки вищому місцю в списку партії. КВУ рекомендує знизити вимогу щодо виборчої квоти для кандидатів із 25% до 10%.

- 5. ВАРТО УТОЧНИТИ НОРМИ ВИБОРЧОГО КОДЕКСУ ЩОДО ЗАСТОСУВАННЯ ГЕНДЕРНИХ КВОТ.** Необхідно деталізувати, на який саме момент виборчого процесу має бути дотримано квоти: на момент подання документів до ТВК чи за результатами реєстрації кандидатів.
- 6. ВАРТО ЧІТКО ВИЗНАЧИТИ ВИМОГИ ЩОДО ВНЕСЕННЯ КАНДИДАТАМИ ГРОШОВОЇ ЗАСТАВИ.** Зокрема, щодо того, з якого саме рахунку має бути сплачено кошти. Як засвідчила практика, виборчі комісії та суди часто по-різному трактували норми щодо внесення грошової застави.
- 7. КВУ ВВАЖАЄ, ЩО ВАРТО ВІДМОВИТИСЯ ВІД ПРОВЕДЕННЯ ДРУГОГО ТУРУ ВИБОРІВ У ГРОМАДАХ, ДЕ РІЗНИЦЯ МІЖ КАНДИДАТАМИ ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ ПЕРШОГО ТУРУ СТАНОВИТЬ ПОНАД 20%.** За умови такого значного розриву між кандидатами голосування в другому турі часто виглядає як формальність і не викликає у виборців значного інтересу.
- 8. ВАРТО ПЕРЕДБАЧИТИ ОБОВ'ЯЗКОВЕ ПРОВЕДЕННЯ ДЕБАТІВ МІЖ КАНДИДАТАМИ, ЯКІ ВИЙШЛИ ДО ДРУГОГО ТУРУ ВИБОРІВ.**
- 9. НЕОБХІДНО ПОВЕРНУТИ ДО ВИБОРЧОГО ЗАКОНОДАВСТВА ВИМОГИ ЩОДО ОБОВ'ЯЗКОВОГО ПОДАННЯ ПЕРЕДВИБОРЧИХ ПРОГРАМ ДЛЯ КАНДИДАТІВ НА ПОСАДИ СІЛЬСЬКИХ, СЕЛИЩНИХ, МІСЬКИХ ГОЛІВ.** Відсутність таких вимог не сприяє змістовності виборчої кампанії.
- 10. КВУ ВВАЖАЄ НЕДОЦІЛЬНИМ РІШЕННЯ ПРО НАДАННЯ ДЕПУТАТСЬКИМ ГРУПАМ, ПРЕДСТАВЛЕНИМ У ПАРЛАМЕНТІ, ГАРАНТОВАНОГО ПРАВА МАТИ СВОЇХ ПРЕДСТАВНИКІВ У ВИБОРЧИХ КОМІСІЯХ.** На практиці внаслідок такого підходу зменшуються шанси на отримання місць у комісіях для інших суб'єктів подання кандидатур, які не мають права на гарантоване включення їхніх представників до виборчих комісій. При цьому за своєю правовою природою парламентські групи є не постійними утвореннями, а тимчасовим союзом народних депутатів, які не увійшли до складу жодної парламентської фракції, тож постає питання про доцільність надання таким групам спеціальних можливостей для представлення в комісіях.
- 11. КВУ ВВАЖАЄ, ЩО РІШЕННЯ ПРО НАДАННЯ ВИБОРЦЯМ ПРАВА ЗМІНЮВАТИ ВИБОРЧУ АДРЕСУ БЕЗ ПІДТВЕРДЖУВАЛЬНИХ ДОКУМЕНТІВ СЕБЕ НЕ ВИПРАВДАЛО.** Попри надання громадянам широких законодавчих можливостей для зміни виборчої адреси, лише відносно незначна кількість виборців скористалася цією процедурою. Загалом виборчу адресу змінили менш ніж 2% від кількості громадян, які потенційно могли скористатися такою процедурою. Крім того, можливість зміни виборчої адреси без надання підтверджувальних документів призвела до використання технології виборчого туризму: громадяни змінювали виборчу адресу в обмін на грошову винагороду від зацікавлених кандидатів. Такі факти спостерігалися в понад 20 громадах.
- 12. ВАРТО РОЗРОБИТИ ЗАКОНОДАВЧІ МЕХАНІЗМИ, ЯКІ ДАЛИ Б ЗМОГУ ЛЕГАЛІЗУВАТИ ДІЯЛЬНІСТЬ ПАРТІЙНИХ ШТАБІВ, АГІТАТОРІВ, ЧЛЕНІВ КОМІСІЙ, ОФІЦІЙНИХ СПОСТЕРІГАЧІВ.** Де-факто діяльність таких осіб оплачується кандидатами і партіями, однак не відображається у фінансовій звітності. Крім того, за поточних умов перевірка фінансових звітів кандидатів

часто виглядає як формальність, оскільки територіальні виборчі комісії, на які Кодексом покладено такі обов'язки, переважно не мають необхідних людських та матеріальних ресурсів для здійснення повноцінного аналізу. Посилення вимог щодо прозорості виборчих коштів та спроможності відповідальних органів виявляти факти порушень законодавства має стати одним із пріоритетів змін до виборчого законодавства.

Адміністрування виборів

- 13. КВУ вважає підготовку органів державної влади до проведення виборів в умовах пандемії недостатньою.** Відповідні рішення щодо організації виборів в умовах пандемії були ухвалені із запізненням, безпосередньо під час виборчого процесу. Держава не виділила коштів для забезпечення виборчих комісій необхідними засобами захисту. Рішення про те, що такі заходи мають фінансуватися з місцевих бюджетів, КВУ вважає концептуальним неправильним і таким, що не сприяло захисту суб'єктів виборчого процесу в умовах пандемії. Також варто було деталізувати вимоги щодо конкретної кількості масок, дезінфекторів та інших засобів, що сприяло б однаковому виконанню рішення уряду. Спостерігачі КВУ в день голосування повідомляли про неналежне дотримання протиепідемічних вимог. Зокрема, про відсутність належного захисту в членів комісій, які забезпечували голосування громадян за місцем їх перебування, користування одними й тими самими масками впродовж всього дня виборів, недотримання вимог щодо соціальної дистанції та вимірювання температури громадян.
- 14. КВУ в цілому позитивно оцінює діяльність Центральної виборчої комісії з організації та проведення місцевих виборів.** Хоча основні повноваження на місцевих виборах виконували місцеві виборчі комісії, ЦВК належним чином здійснювала свої контрольні та організаційні функції. Утворення територіальних виборчих комісій відбулося в строк та із дотриманням вимог виборчого законодавства. Однак проблемою в роботі комісій стали часті заміни в їх складі. Станом на 6 листопада 2020 р. було припинено повноваження 5 217 членів територіальних виборчих комісій. При цьому заміни в складі комісій почали відбуватися фактично відразу після утворення комісій і тривали до дня голосування.
- 15. Через недостатню якість законодавства проблемні питання у Виборчому кодексі довелося врегульовувати фактично вручну — шляхом ухвалення Центральною виборчою комісією роз'яснень безпосередньо під час виборчого процесу.** Загалом КВУ позитивно оцінює діяльність ЦВК у цьому напрямку. Роз'яснення Центровиборчому щодо заповнення виборчих бюлетенів, підкупу виборців, розповсюдження агітаційних матеріалів, висування кандидатів різними організаціями партій сприяли однаковому застосуванню виборчого законодавства.
- 16. Було зафіксовано проблеми в діяльності окремих ТВК.** У результаті ЦВК ухвалила рішення щодо дострокового припинення повноважень виборчих комісій, які грубо порушили виборче законодавство. Порівняно з попередніми місцевими виборами ЦВК довелося частіше достроково припиняти повноваження комісій.

- 17. У частині громад спостерігалися проблеми з формуванням виборчих округів.** Виборчим кодексом встановлено лише загальний алгоритм визначення кількості та вимоги до округів, однак їх точну кількість визначали ТВК (в межах допустимих згідно з Кодексом норм). В результаті партії часто спекулювали на цій нормі й вимагали від ТВК утворити різну кількість округів (партії з більшою підтримкою вимагали утворити максимальну кількість округів, з меншою підтримкою – мінімальну).
- 18. ТВК переважно вчасно та відповідно до вимог Виборчого кодексу утворили дільничні виборчі комісії.** При цьому значна частина потенційних членів комісій відмовлялися від роботи через проведення виборів в умовах пандемії коронавірусу. Така ситуація спостерігалася в усіх областях України. В результаті склад ДВК було досформовано за поданням голів ТВК.

Висування та реєстрація кандидатів

- 19. КВУ відзначає зростання кількості політичних партій, що взяли участь у місцевих виборах.** Загалом про участь у виборах заявили 194 політичні партії (у 2015 році – 140 партій). Також для участі у виборах зареєструвалися понад чверть мільйона кандидатів – 275 тис. осіб. У середньому за посади міських голів змагалися по 7 кандидатів.
- 20. У 24 містах на посади міських голів балотувалися кандидати-клони, тобто особи з однаковими прізвищами.** Це впливало на результати голосування виборців та не сприяло усвідомленому вибору.
- 21. Кожен другий міський голова великого міста змінив партію порівняно з 2015 роком.** 12 із 22 міських голів великих міст (обласних центрів та м. Києва) змінили суб'єкт висування порівняно з виборами 2015 року. Лише 5 міських голів не змінювали партію.
- 22. У цілому КВУ відзначає, що етап висування та реєстрації кандидатів був доволі проблемним.** Це сталося внаслідок оновлення виборчого законодавства, застосування якого на практиці призвело до конфліктів між потенційними кандидатами та членами виборчих комісій. У результаті зафіксовано значну кількість скарг та розглядів справ у судах.
- 23. КВУ відзначає проблеми з дотриманням гендерної квоти, які виникли в партій під час реєстрації їхніх виборчих списків.** Загалом судова практика в частині розгляду справ, пов'язаних із дотриманням партіями гендерної квоти, була неоднорідною, рішення судових інстанцій в аналогічних справах могли відрізнятися. Серед найчастіших проблем, які виникали під час реєстрації кандидатів, крім дотримання гендерної квоти, також порушення порядку внесення грошової застави та одночасне членство кандидатів у двох політичних партіях.

Форми і тематика передвиборчої агітації

- 24. ОДНІЄЮ З ПРОБЛЕМ ВИБОРЧОГО ПРОЦЕСУ СТАЛИ МАСОВІ ФАКТИ ДОЧАСНОЇ АГІТАЦІЇ З БОКУ ЦЕ НЕ ЗАРЕЄСТРОВАНІХ КАНДИДАТІВ.** За оцінкою КВУ, станом на початок серпня дочасну агітацію фактично вели понад 16 політичних партій. Така ситуація спричиняє значну тінізацію виборчих фінансів, оскільки видатки на політичну рекламу з ознаками агітації до офіційного старту виборчої кампанії фактично не відображаються. Одна з причин доволі активної дочасної агітації — коротка виборча кампанія: кандидати мали лише трохи більш ніж місяць для ведення агітації.
- 25. ЗАГАЛЬНИЙ РІВЕНЬ ЗМІСТОВНОСТІ ВИБОРЧОЇ КАМПАНІЇ БУВ НИЗЬКИМ.** Хоча ішлося про місцеві вибори, тематика кампанії була переважно всеукраїнською. Політичні партії та кандидати часто акцентували увагу громадян на всеукраїнських проблемах, не заглиблюючись безпосередньо в місцеву проблематику. Наприклад, озвучували обіцянки щодо встановлення миру, зростання економіки, захисту державного суверенітету. Подібні декларації не відповідають повноваженням органів місцевого врядування.
- 26. КВУ ВІДЗНАЧАЄ АКТИВІЗАЦІЮ, ПОРІВНЯНО З ПОПЕРЕДНІМИ МІСЦЕВИМИ ВИБОРАМИ, АГІТАЦІЇ В МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ ТА СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖАХ.** Зокрема, активно використовувалися соціальна мережа Facebook і Telegram (переважно для анонімного поширення неправдивої інформації про опонентів). Серед найпоширеніших форм ведення агітації — розміщення агітації на носіях зовнішньої реклами, встановлення агітаційних наметів і розміщення матеріалів у ЗМІ.

Основні порушення

- 27. НАЙПОШИРЕНІШИМ ПОРУШЕННЯМ СТАЛО НЕДОТРИМАННЯ ВИМОГ ВИБОРЧОГО КОДЕКСУ ЩОДО РОЗМІЩЕННЯ МАТЕРІАЛІВ ПЕРЕДВИБОРЧОЇ АГІТАЦІЇ.** Зокрема, поширення агітаційних матеріалів без вихідних даних та розміщення агітації у невстановлених місцях. Випадки розміщення незаконної агітації зафіксовано в усіх без винятку областях України. Спостерігачі КВУ повідомляли про залучення до ведення незаконної агітації чинних міських голів чи депутатів, які використовували комунальні ресурси в політичних цілях.
- 28. У ТРЕТИНІ ОБЛАСТЕЙ ЗАФІКСОВАНО ФАКТИ ПІДКУПУ ВИБОРЦІВ. ЯК ПРАВИЛО, ІШЛОСЯ ПРО БЕЗКОШТОВНЕ НАДАННЯ ВИБОРЦЯМ ПЕВНИХ ГРУП ТОВАРІВ ТА ПРОДУКТОВИХ НАБОРІВ.** Активно використовувалася технологія «добрих справ», до якої часто були залучені благодійні фонди, афілійовані з кандидатами. Кампанія відзначалася частими випадками роздачі виборцям засобів захисту від пандемії коронавірусу (масок, дезінфекторів). Попри чітку законодавчу заборону, партії і кандидати, як і на попередніх виборах, роздавали виборцям продукти харчування.
- 29. СЕРЕД НЕДОБРОЧЕСНИХ ТЕХНОЛОГІЙ, ЯКІ ВИКОРИСТОВУВАЛИСЯ НА МІСЦЕВИХ ВИБОРАХ І МАЛИ ОЗНАКИ ПІДКУПУ ВИБОРЦІВ, СЛІД ЗАЗНАЧИТИ ТЕХНОЛОГІЮ «ВИБОРЧОГО ТУРИЗМУ».** Ідеться про масові факти зміни виборчої адреси громадян в обмін на грошову винагороду від зацікавлених сторін. Такі факти зафіксовані в Одеській, Закарпатській,

Хмельницькій, Київській, Житомирській, Запорізькій, Тернопільській, Кіровоградській областях. Переважно така технологія використовувалася в заможних сільських громадах із невеликою кількістю виборців. За оцінкою КВУ, за умови невисокої явки подібні зміни в кількості виборців могли суттєво спотворити результати виборів.

- 30. ПРОБЛЕМА АДМІНІСТРАТИВНОГО РЕСУРСУ НА МІСЦЕВИХ ВИБОРАХ ПРОЯВИЛАСЯ, ЗОКРЕМА, В ДІЯЛЬНОСТІ ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ.** Глава держави фактично використовував службові поїздки регіонами України для агітації за політичну партію «Слуга народу». Така діяльність активно проводилася у серпні–вересні 2020 р. Варто врахувати, що ішлося саме про робочі поїздки Президента регіонами України. Перед другим туром виборів у м. Кривий Ріг В. Зеленський особисто агітував за кандидата від партії «Слуга народу» під час робочої поїздки до міста.
- 31. КВУ ВІДЗНАЧИВ ФАКТИ КРИМІНАЛІЗАЦІЇ ВИБОРЧОГО ПРОЦЕСУ В ОКРЕМИХ ГРОМАДАХ.** У частині громад було зафіксовано напади та побиття кандидатів. Низка партій публічно заявили про провокації щодо їхніх політичних сил. Масово зафіксовано факти псування агітаційних матеріалів кандидатів і політичних партій. Такі випадки спостерігалися в більшості областей України.

День голосування 25 жовтня

- 32. ЗА ОЦІНКОЮ КВУ, ДЕНЬ ГОЛОСУВАННЯ 25 ЖОВТНЯ В ЦІЛОМУ ВІДПОВІДАВ СТАНДАРТАМ ВІЛЬНИХ ТА ЧЕСНИХ ВИБОРІВ.** Зафіксовані порушення чинного законодавства переважно не справили суттєвого впливу на результат голосування. Головними проблемами у день виборів стали: незаконна агітація, недотримання протиепідемічних заходів, недопущення спостерігачів та перешкоджання їхній роботі, проблеми, пов'язані з недостатньою кількістю бюлетенів та помилками в тексті на них, конфліктні ситуації, пов'язані з проведенням президентського опитування на виборчих дільницях.
- 33. У ДЕНЬ ГОЛОСУВАННЯ ЗАФІКСОВАНО НИЗКУ ФАКТІВ ПРЯМОГО ТА НЕПРЯМОГО ПІДКУПУ ВИБОРЦІВ, ЩО МОГЛО СПРАВИТИ СУТТЄВИЙ ВПЛИВ НА РЕЗУЛЬТАТИ ВОЛЕВІЯВЛЕННЯ ГРОМАДЯН У НИЗЦІ ГРОМАД.** Спостерігачі КВУ зафіксували в частині громад факти підвезення виборців до дільниць, що могло свідчити про спробу забезпечити контрольоване голосування громадян. В частині громад виборці повідомляли, що їм пропонували гроші в обмін на їхній голос. Спостерігачі КВУ повідомили про спроби винесення виборчих бюлетенів із приміщень окремих виборчих дільниць.
- 34. КВУ ВІДЗНАЧАЄ ПРОБЛЕМИ В ДЕНЬ ГОЛОСУВАННЯ, ПОВ'ЯЗАНІ З НЕДОТРИМАННЯМ ПРОТИЕПІДЕМІЧНИХ НОРМ НА ВИБОРЧИХ ДІЛЬНИЦЯХ.** Частина дільниць не були забезпечені необхідним інвентарем, а тому організовували голосування самостійно, зокрема за власні кошти керівництва комісій. У комісіях також виникали конфлікти щодо того, хто і як має забезпечувати волевиявлення виборців, хворих на коронавірус, за місцем їх перебування. КВУ звертався до Кабінету Міністрів України щодо необхідності централізованої закупівлі засобів захисту (масок, спецкостюмів) та термометрів, а також оплати праці технічних працівників, які мали здійснювати вологе прибирання дільниць під час другого туру виборів.

- 35. ПОШИРЕНОЮ ПРОБЛЕМОЮ В ДЕНЬ ГОЛОСУВАННЯ СТАЛО НЕРОЗУМІННЯ ВИБОРЦЯМИ ПРАВИЛ ГОЛОСУВАННЯ ВІДПОВІДНО ДО НОВОЇ ФОРМИ ВИБОРЧОГО БЮЛЕТЕНЯ.** У результаті досить часто громадяни зверталися по допомогу та роз'яснення особливостей заповнення бюлетеня (зокрема й до членів комісій та спостерігачів).
- 36. СПОСТЕРІГАЧІ КВУ ЗАФІКСУВАЛИ ФАКТИ НЕЗАКОННОЇ АГІТАЦІЇ НАПЕРЕДОДНІ ТА В ДЕНЬ ГОЛОСУВАННЯ 25 ЖОВТНЯ.** Випадки поширення матеріалів із ознаками агітаційних напередодні дня голосування мали масовий характер і фіксувалися в усіх областях України. Безпосередньо в день голосування спостерігачі КВУ повідомляли про поширені випадки присутності на виборчих дільницях громадян із так званими брендованими масками. Спостерігачі КВУ повідомляли про факти незаконної агітації шляхом розсилки в день голосування смс-повідомлень.
- 37. ПРОБЛЕМНИМ МОМЕНТОМ СТАЛО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИБОРЧИХ ПРАВ УРАЗЛИВИХ ГРУП ВИБОРЦІВ.** За висновками спостерігачів КВУ, абсолютна більшість дільниць не пристосовані до потреб уразливих груп громадян, що не сприяє реалізації їхніх виборчих прав. Норми Виборчого кодексу спричинили труднощі під час голосування для виборців, які тимчасово втратили зір. Так, Виборчий кодекс передбачає заборону на фото- та відеофіксацію виборчого бюлетеня у будь-який спосіб під час його заповнення. Водночас виборці з тимчасовою втратою зору за допомогою спеціальних додатків могли б самостійно, без участі сторонніх осіб заповнювати бюлетень у кабінці для голосування.
- 38. У ДЕНЬ ГОЛОСУВАННЯ СПОСТЕРІГАЛИСЯ ЗНАЧНІ ПРОБЛЕМИ З ВИБОРЧИМИ БЮЛЕТЕНЯМИ.** Безпосередньо під час організації голосування виборців на частині дільниць виявили помилки в тексті бюлетенів. Також окремі комісії переплутали бюлетені й видали виборцям бюлетені з інших округів. У деяких громадах бюлетені передруковували безпосередньо перед днем голосування.
- 39. СПОСТЕРІГАЧІ КВУ ПОВІДОМИЛИ ПРО ФАКТИ ПОРУШЕНЬ ЧИННОГО ЗАКОНОДАВСТВА ТА КОНФЛІКТНІ СИТУАЦІЇ, ПОВ'ЯЗАНІ З ПРОВЕДЕННЯМ ПРЕЗИДЕНТСЬКОГО ОПИТУВАННЯ БІЛЯ ПРИМІЩЕНЬ ВИБОРЧИХ ДІЛЬНИЦЬ.** В окремих випадках опитування проводилося безпосередньо в приміщенні дільниць, що не передбачено Виборчим кодексом. Під час проведення опитування між громадянами та інтерв'юерами виникла низка конфліктних ситуацій. Окремі інтерв'юери фактично здійснювали агітацію та коментували на власний розсуд питання опитування, що викликало негативну реакцію громадян.

Другий тур виборів

- 40. ПІДГОТОВКА ДО ПРОВЕДЕННЯ ДРУГОГО ТУРУ МІСЦЕВИХ ВИБОРІВ ВІДБУВАЛАСЯ НА ТЛІ СУТТЄВОЇ ЗАТРИМКИ ЗІ ВСТАНОВЛЕННЯМ РЕЗУЛЬТАТІВ ГОЛОСУВАННЯ 25 ЖОВТНЯ.** З одного боку, така затримка була спричинена новим виборчим законодавством, яке ускладнило процедури підрахунку голосів через використання пропорційної виборчої системи з відкритими списками. Однак основною причиною затримки зі встановленням результатів виборів стали часті звернення політичних партій та кандидатів до судів з метою оскарження результатів голосування. При цьому, за оцінкою КВУ, подані політичними

партіями та кандидатами вимоги щодо перерахунку голосів та визнання виборів недійсними нерідко не були належним чином обґрунтовані й не базувалися на реальних фактах порушень виборчого законодавства в день голосування.

- 41. НАПЕРЕДОДНІ ДНЯ ГОЛОСУВАННЯ 15 ЛИСТОПАДА СПОСТЕРІГАЧІ КВУ ВІДЗНАЧИЛИ АКТИВНЕ ВИКОРИСТАННЯ ТЕХНОЛОГІЙ «ЧОРНОГО ПІАРУ».** Також кампанія перед другим туром відзначалася спробами проведення дебатів. Однак повноцінні дебати за участю обох кандидатів стали швидше винятком. У цілому КВУ відзначив, що день голосування 15 листопада пройшов відповідно до стандартів вільних та чесних виборів, однак у двох громадах із семи було зафіксовано порушення, які могли свідчити про використання технології підкупу виборців. Серед проблем та порушень, наявних у день голосування, — помилки в роботі виборчих комісій, порушення протиепідемічних правил, незаконна агітація. Спостерігачі КВУ відзначили непоодинокі факти недотримання вимог щодо протиепідемічних заходів на виборчих дільницях у день голосування.
- 42. НАПЕРЕДОДНІ ДНЯ ГОЛОСУВАННЯ 22 ЛИСТОПАДА СПОСТЕРІГАЧІ КВУ ВІДЗНАЧИЛИ ПОВЬУ ЗНАЧНОЇ КІЛЬКОСТІ ПОВІДОМЛЕНЬ ПРО МОЖЛИВЕ ВИКОРИСТАННЯ ТЕХНОЛОГІЙ ПІДКУПУ ВИБОРЦІВ.** Також спостерігачі КВУ зафіксували низку фактів непрямого підкупу виборців. Як і напередодні другого туру 15 листопада, напередодні 22 листопада спостерігачі КВУ повідомили про масове використання технологій із ознаками чорного піару. Загалом порівняно з першим туром виборів перед другим туром голосування обсяги використання таких технологій значно зросли.
- 43. ЗА СПОСТЕРЕЖЕННЯМИ КВУ, ДРУГИЙ ТУР ВИБОРІВ 22 ЛИСТОПАДА ПЕРЕВАЖНО ВІДБУВСЯ ВІДПОВІДНО ДО МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ ТА УКРАЇНСЬКОГО ЗАКОНОДАВСТВА, ОДНАК У НИЗЦІ МІСТ БУЛО ВИКОРИСТАНО ТЕХНОЛОГІЇ, СПРЯМОВАНІ НА ПІДКУП ВИБОРЦІВ.** Зокрема, спостерігачі КВУ відзначали непоодинокі випадки фотографування виборчих бюлетенів та підвезення виборців до виборчих дільниць. Порівняно з першим туром виборів та порівняно з голосуванням 15 листопада кількість фактів і масштаби застосування технологій, пов'язаних із підкупом, значно зросли. За умови низької явки виборців підкуп міг справити суттєвий вплив на результати волевиявлення. Випадки фотографування заповнених бюлетенів могли свідчити про організацію схеми з підкупу голосів виборців.

Результати виборів, явка

- 44. ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ ГОЛОСУВАННЯ 25 ЖОВТНЯ НАЙБІЛЬШЕ ОБРАНИХ ДЕПУТАТІВ — СЕРЕД ОСІБ, ЯКІ БАЛОТУВАЛИСЯ НА ВИБОРАХ ШЛЯХОМ САМОВИСУВАННЯ: 16% ВІД УСІЄЇ КІЛЬКОСТІ ОБРАНИХ ДЕПУТАТІВ.** На другому місці за кількістю обраних депутатів політична партія «Слуга народу», на третьому — ВО «Батьківщина». Дані відрізняються залежно від рівнів громад.
- 45. ЯК І У ВИПАДКУ ДЕПУТАТІВ МІСЦЕВИХ РАД, НАЙБІЛЬША КІЛЬКІСТЬ ПЕРЕМОЖЦІВ ВИБОРІВ НА ПОСАДИ СІЛЬСЬКИХ, СЕЛИЩНИХ, МІСЬКИХ ГОЛІВ — СЕРЕД ОСІБ, ЯКІ БАЛОТУВАЛИСЯ ШЛЯХОМ САМОВИСУВАННЯ: 47% ВІД ЗАГАЛЬНОЇ КІЛЬКОСТІ ОБРАНИХ ОСІБ, АБО КОЖЕН ДРУГИЙ ОБРАНИЙ ГОЛОВА ГРОМАДИ.** На другому місці політична партія «Слуга народу», на третьому — «За майбутнє».

- 46. Політична партія «Слуга народу» отримала у містах — обласних центрах та у м. Києві менше депутатських мандатів, ніж «Блок Петра Порошенка» на місцевих виборах у 2015 році та «Партія регіонів» у 2010 році.** У цілому за результатами місцевих виборів 2020 року лише 13% обраних депутатів у містах — обласних центрах та в м. Києві висунуті партією «Слуга народу». Це менше, ніж у «Блоку Петра Порошенка» (19%), та втричі менше, ніж у «Партії регіонів» (38%). Найвищий результат «Слуга народу» отримала в Полтавській та Запорізькій міських радах, найнижчий — у Львівській, Івано-Франківській і Тернопільській. У жодному обласному центрі партія не посіла першого місце за кількістю набраних голосів виборців та не отримала перемоги на виборах міського голови.
- 47. Високий результат на місцевих виборах продемонструвати так звані регіональні політичні партії (політичні сили, діяльність яких зосереджена виключно в межах однієї чи кількох областей, а іноді й одного міста).** У м. Вінниця перемогу на виборах до міської ради здобула партія «Українська стратегія Гройсмана», у Харкові — «Блок Кернеса — Успішний Харків!», Хмельницькому — «Команда Симчишина», Одесі — партія «Довіряй ділам», Чернігові — партія «Рідний дім», Запоріжжі — «Партія Володимира Буряка «Єднання».
- 48. Явка на місцевих виборах була фактично найнижчою за останні десять років в Україні.** На чергових місцевих виборах 2010 року явка становила 48,7%, місцевих виборах 2015 р. (перший тур) — 46,6% , місцевих виборах 2015 р. (другий тур) — 34%, місцевих виборах 2020 р. (перший тур) — 36,8%, місцевих виборах 2020 р. (другий тур 15 листопада) — 24%, місцевих виборах 2020 р. (другий тур 22 листопада) — 29,5%. За оцінкою КВУ, на явку виборців під час другого туру виборів могли вплинути технології, які використовували кандидати. У низці міст використовувалася технологія активізації молодих виборців шляхом розіграшу цінних призів, зокрема телефонів. Хоч формально організаторами цих заходів були не кандидати, а місцеві підприємці, проте такі дії мали ознаки виборчої технології. У містах, де виборцям обіцяли призи за голосування, явка дещо зросла.

Політичний контекст та особливості виборів

31 березня 2019 року в Україні відбулися чергові вибори Президента України, перемогу на яких за результатами голосування в другому турі отримав кандидат від політичної партії «Слуга народу» Володимир Зеленський. Після складання присяги 21 травня В. Зеленський видав Указ «Про дострокове припинення повноважень Верховної Ради України та призначення позачергових виборів». Позачергові парламентські вибори відбулися 21 липня 2019 року, перемогу на яких здобула політична партія «Слуга народу», яку підтримали рекордні для України 43,16% виборців (до цього рекордну підтримку отримала «Партія регіонів» на виборах до ВРУ 2007 року – 34,37%). Таким чином, за результатами виборів Президента та Верховної Ради України політична партія «Слуга народу» одноосібно сформувала парламентську коаліцію і фактично отримала всю повноту влади в державі, за винятком органів місцевого самоврядування, вибори до яких було заплановано на жовтень 2020 року.

Відповідно до ст. 141 Конституції України чергові вибори сільських, селищних, міських, районних, обласних рад, сільських, селищних, міських голів відбуваються в останню неділю жовтня п'ятого року повноважень відповідної ради чи відповідного голови, обраних на чергових виборах. Попередні чергові місцеві вибори в Україні відбулися 25 жовтня 2015 року. Відповідно до ч. 2 ст. 194 Виборчого кодексу України рішення про призначення чергових виборів депутатів обласних, районних, міських, районних у містах, сільських, селищних рад, сільських, селищних, міських голів ухвалює Верховна Рада України. Згідно із ч. 1 ст. 195 Кодексу чергові місцеві вибори призначаються не пізніше ніж за дев'яносто днів до дня виборів. 15 липня 2020 року Верховна Рада України ухвалила постанову «Про призначення чергових місцевих виборів у 2020 році». «За» проголосували 326 народних депутатів України. День голосування було встановлено на 25 жовтня 2020 року.

Варто зазначити, що **питання призначення дати чергових місцевих виборів стало об'єктом політичних спекуляцій**. Так, у листопаді 2019 р. один з лідерів правлячої в Україні політичної партії «Слуга народу» Олександр Корнієнко заявив, що місцеві вибори можуть відбутися раніше, ніж восени 2020 року¹. Представники «Слуги народу» пояснювали таку ініціативу потребою прискорити завершення реформи децентралізації, однак, на думку низки експертів, це була насамперед спроба якомога швидше провести місцеві вибори з огляду на високі рейтинги правлячої партії на той момент. Однак з огляду на те, що проведення чергових місцевих виборів раніше за визначені строки могло суперечити Конституції України, було ухвалено рішення відмовитися від проведення місцевих виборів раніше осені 2020 року.

1 Корнієнко: Місцеві вибори можуть відбутися раніше осені-2020.

<https://www.pravda.com.ua/news/2019/11/10/7231547/>

Постановою Верховної Ради України «Про призначення чергових місцевих виборів у 2020 році» передбачено, що вибори депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, депутатів місцевих рад та сільських, селищних, міських голів на тимчасово окупованих територіях Автономної Республіки Крим, міста Севастополя та в окремих районах, містах, селищах і селах Донецької та Луганської областей не призначаються і не проводяться.

Також зазначено, що у зв'язку з неможливістю забезпечення представництва спільних інтересів територіальних громад сіл, селищ і міст Донецької та Луганської областей вибори депутатів Донецької та Луганської обласних рад не призначаються і не проводяться.

Слід зауважити, що на момент ухвалення рішення про призначення місцевих виборів у Верховній Раді України було зареєстровано кілька проектів постанов, які мали врегулювати це питання (постанови №3809, 3813, 3834). Серед іншого в зазначених проектах по-різному врегулювалися питання, пов'язані з виборами на тимчасово окупованій території України. Наприклад, постанова №3813 (автори – народні депутати фракції «Опозиційна платформа – За життя») передбачала проведення також виборів депутатів Донецької та Луганської обласних рад, попри те, що Україна не контролює частину територій унаслідок збройної агресії Російської Федерації. Однак це рішення парламентарі не підтримали.

Питання призначення місцевих виборів розглядалося і в рамках Тристоронньої контактної групи з врегулювання ситуації на тимчасово окупованих територіях України в Донецькій і Луганській областях. За словами голови української делегації в ТКГ Леоніда Кравчука, представники Російської Федерації вимагали, щоб Верховна Рада внесла зміни до постанови про призначення місцевих виборів, зокрема в частині, що стосується неможливості проведення виборів на тимчасово окупованій території. Такі вимоги були відхилені українською стороною.

Місцеві вибори 25 жовтня проводилися в умовах фактично завершеної реформи децентралізації (об'єднання територіальних громад) та на новій територіальній основі. 17 липня 2020 року Верховна Рада України ухвалила постанову «Про утворення та ліквідацію районів», якою скоротила кількість районів в Україні із 490 до 136. Центральна виборча комісія 14 серпня 2020 р. призначила на 25 жовтня вибори до новоутворених районних рад. Цьому рішенню передували тривалі юридичні консультації та звернення ЦВК до комітету ВРУ з питань організації державної влади, місцевого самоврядування, регіонального розвитку та містобудування, а також до Міністерства розвитку громад і територій щодо роз'яснення питання про призначення виборів депутатів районних рад.

Однією з особливостей місцевих виборів 25 жовтня стало проведення виборчої кампанії та голосування в умовах пандемії COVID-19. Це актуалізувало питання дотримання безпеки всіх суб'єктів виборчого процесу та осіб, залучених до виборчої кампанії: членів виборчих комісій, кандидатів, їхніх представників, довірених осіб, офіційних спостерігачів, представників ЗМІ та безпосередньо виборців.

КВУ відзначає, що впродовж тривалого часу органи державної влади не розробляли чітких рекомендацій, які визначали б порядок голосування в умовах пандемії. З огляду на таку ситуацію 18 серпня КВУ звернувся із офіційним листом до прем'єр-міністра України Д. Шмигала щодо належної організації виборчого процесу в зв'язку з пандемією коронавірусу. Так, одним із нагальних питань до вирішення мало стати забезпечення виборчих комісій необхідними засобами захисту, зокрема масками, захисними рукавицями, дезінфекторами. Ішлося про створення належних умов праці для близько пів мільйона громадян України, які працювали на виборах як члени територіальних та дільничних виборчих комісій. З цією метою мало бути закуплено понад 4 млн масок. При цьому в Україні членами виборчих комісій (зокрема, дільничних у невеликих

населених пунктах) часто працюють особи старшого віку. Як зазначає Всесвітня організація охорони здоров'я, саме особи старшого віку є однією з найбільш уразливих до коронавірусу категорій. Крім того, КВУ закликав владу розробити механізми голосування виборців, хворих на коронавірус, а також осіб, які на момент голосування перебували на карантині.

У своєму зверненні КВУ зазначив, що відповідальність за вирішення цих та інших питань, пов'язаних із організацією чергових місцевих виборів 25 жовтня 2020 року, мав взяти на себе Кабінет Міністрів України, який є найвищим органом у системі виконавчої влади в Україні. З огляду на це КВУ закликав прем'єр-міністра України Д. Шмигалья ініціювати процес розробки рекомендацій щодо проведення чергових місцевих виборів 25 жовтня 2020 року й залучити до нього представників Міністерства охорони здоров'я та головного державного санітарного лікаря України. Напрацьовані рекомендації мали стати основною для подальших розрахунків з боку Центральної виборчої комісії щодо додаткових витрат, необхідних для проведення чергових місцевих виборів, та відповідного звернення до Комітету Верховної Ради України з питань бюджету.

КВУ позитивно відзначає, що вже на наступний день після звернення до уряду, 19 серпня, прем'єр-міністр України Д. Шмигаль доручив Міністерству охорони здоров'я України розробити рекомендації, необхідні для проведення місцевих виборів. *«Уряд вже зараз розпочинає роботу для того, щоб провести безпечно місцеві вибори у жовтні. У нас уже є звернення та пропозиції громадських організацій щодо забезпечення виборчих комісій необхідними засобами захисту. Прошу МОЗ відпрацювати це питання, розробити рекомендації щодо безпечного проходження виборчого процесу»²*, – заявив Д. Шмигаль.

14 вересня Кабінет міністрів України затвердив Порядок здійснення протиепідемічних заходів під час організації та проведення виборів. Відповідно до постанови КМУ №846 було передбачено такі протиепідемічні заходи під час виборів:

- опитування щодо наявності симптомів респіраторних захворювань та температурний скринінг усіх осіб, які заходять до приміщень для голосування;
- розміщення на вході до приміщення виборчої комісії антисептиків для рук;
- нанесення розмітки, що вказує на дотримання дистанції не менше 1 метра;
- розділення потоків виборців на вхід та вихід. Одночасне перебування виборців у приміщенні з розрахунку не більше ніж три особи на один стіл для видачі бюлетенів;
- регулярна дезінфекція стільців, столів, меблів, які використовує виборча комісія;
- дотримання виборцями протиепідемічних заходів, оброблення рук дезінфекційними засобами перед входом до приміщення, перебування в респіраторі або захисній масці. Рекомендовано не брати дітей до виборчих дільниць і користуватися особистою ручкою;
- голосування виборців, які перебувають на самоізоляції, за місцем їх перебування;
- наявність засобів захисту в усіх членів виборчої комісії, офіційних спостерігачів, поліцейських;
- в разі виявлення випадку COVID-19 в одного із членів виборчої комісії всі інші члени виборчої комісії можуть продовжувати виконувати свої функції за відсутності симптомів респіраторних захворювань.

2 Д. Шмигаль доручив МОЗу розробити рекомендації для проведення виборів.

<https://tsn.ua/ukrayina/shmigal-doruchiv-mozu-rozrobiti-rekomendaciyi-dlya-provedennya-vivoriv-1609225.html>

На фоні загострення пандемії в Україні виникли дебати щодо можливого перенесення місцевих виборів. 17 серпня 2020 р. головний державний санітарний лікар В. Ляшко заявив, що питання перенесення місцевих виборів розглядатиметься в тому разі, якщо понад 50% території країни опиниться у «червоній» зоні карантину³. Однак відповідно до Конституції України відтермінування місцевих виборів можливе лише в разі введення в державі надзвичайного чи воєнного стану. Оскільки механізм впровадження надзвичайного стану не було застосовано, юридичних підстав для відтермінування місцевих виборів не виникло.

КВУ НЕГАТИВНО ОЦІНЮЄ ПОКЛАДАННЯ ФІНАНСУВАННЯ ЗАХОДІВ ЗАХИСТУ ВІД КОРОНАВІРУСУ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ НА МІСЦЕВІ БЮДЖЕТИ. Відповідно до постанови КМУ №846 видатки, пов'язані зі здійсненням протиепідемічних заходів у зв'язку з організацією та проведенням виборів, здійснюються за рахунок коштів місцевих бюджетів (зокрема за рахунок резервних фондів зазначених бюджетів). КВУ вважає, що відповідальність за фінансування протиепідемічних заходів в умовах коронавірусу мав взяти на себе уряд. Перекладання відповідальності за фінансування таких заходів на місцеві бюджети є невдалим рішенням, що не відповідає принципам, закладеним у виборчому законодавстві. Відповідно до ч. 1 ст. 209 Виборчого кодексу України витрати на підготовку і проведення чергових виборів депутатів, сільських, селищних, міських голів здійснюються за рахунок коштів державного бюджету, передбачених на здійснення Центральною виборчою комісією керівництва та управління у сфері проведення виборів та референдумів, і коштів відповідного місцевого бюджету, отриманих як цільова субвенція з Державного бюджету України.

3 В. Ляшко розповів, у якому випадку можуть перенести місцеві вибори.

<https://www.pravda.com.ua/news/2020/08/17/7263134/>

Виборче законодавство

Місцеві вибори 25 жовтня стали першою виборчою кампанією, яка проводилася відповідно до оновленого виборчого законодавства. 11 липня 2019 року Верховна Рада вперше в історії України ухвалила Виборчий кодекс України, який об'єднав різні виборчі закони в один законодавчий акт. Документ було прийнято після тривалих дебатів у парламенті, внаслідок чого результативного голосування вдалося досягнути лише з сімнадцятого разу. **КВУ в цілому позитивно оцінює ідею кодифікації виборчого законодавства.** Таке рішення дає змогу уніфікувати різні виборчі закони та в цілому сприяє систематизації виборчого законодавства.

Варто зазначити, що впродовж року після першого ухвалення Виборчого кодексу до нього кілька разів вносили зміни. 14 вересня 2019 року Президент України В. Зеленський ветоував Виборчий кодекс і надав до нього свої зауваження. Глава держави зазначив, що положення Виборчого кодексу не враховують останні позитивні зміни до виборчого законодавства, не узгоджуються із законодавчими актами, які є базовими у відповідній сфері, не забезпечують належної регламентації й організації виборчого процесу та ефективного контролю за здійсненням виборчих процедур. Також В. Зеленський наголосив, що у Виборчому кодексі фактично збережено елементи пропорційної виборчої системи із закритими списками, відсутні механізми реалізації гендерної рівності та загалом не забезпечено достатніх механізмів для реалізації виборчих прав уразливих груп виборців. Утім, критика, на основі якої Президент наклав вето, переважно стосувалася абстрактних положень. Глава держави не запропонував власного бачення змін до Виборчого кодексу, лише вказавши на його недоліки. Надалі це породило додаткові дискусії в парламенті під час розгляду Виборчого кодексу.

19 грудня 2019 року Верховна Рада ухвалила Виборчий кодекс із пропозиціями Президента України. В результаті документ став майже вдвічі меншим за кількістю статей, з нього було виключено закони про ЦВК та Державний реєстр виборців, змінено положення щодо використання відкритих списків, внесено техніко-юридичні правки. Оновлений текст Виборчого кодексу був підписаний Президентом і набув чинності. Зазначені зміни переважно стосувалися виборів народних депутатів.

За півроку після ухвалення Виборчого кодексу із пропозиціями Президента Верховна Рада знову внесла зміни до законодавчого акта. 16 липня 2020 року, за півтора місяці до офіційного початку виборчого процесу з місцевих виборів, Верховна Рада ухвалила законопроект №3485, яким було внесено зміни до Виборчого кодексу, які стосувалися місцевих виборів. Ключові новації були спрямовані на розширення використання пропорційної виборчої системи у більшій кількості населених пунктів, а саме на виборах депутатів обласних, районних, районних у містах рад, а також сільських, селищних, міських рад, за умови, якщо в них проживає понад 10 тис. виборців. Збережено положення щодо 25% голосів від розміру виборчої квоти, які має отримати кандидат, щоб просунути вгору в списку партії. Оновлено форму виборчого бюлетеня, яка відрізняється від варіанту, запропонованого під час ухвалення Виборчого кодексу в липні 2019 року. Посилено відповідальність за порушення виборчого законодавства, зокрема в разі підкупу виборців. Право мати представників у виборчих комісіях надано місцевим організаціям партій, які уклали угоду про політичну співпрацю на відповідних місцевих виборах з депутатською групою Верховної Ради України. Збережено механізми, які дають виборцям змогу

змінювати свою виборчу адресу на місцевих виборах, що розблокувало можливості для голосування внутрішньо переміщених осіб, трудових мігрантів та інших громадян, які фактично проживають не за місцем своєї формальної реєстрації.

КВУ НЕГАТИВНО ОЦІНЮЄ ПРАКТИКУ ВНЕСЕННЯ ЗМІН ДО ВИБОРЧОГО ЗАКОНОДАВСТВА НЕЗАДОВГО ДО ПОЧАТКУ ВИБОРІВ. Таке рішення не відповідає міжнародним стандартам. Відповідно до Кодексу належної практики у виборчих справах, ухваленого Венеціанською комісією, «основні елементи виборчого закону, зокрема власне виборчу систему, склад виборчих комісій і визначення меж виборчих округів, не можна переглядати менш як за рік до проведення виборів»⁴. Той факт, що Верховна Рада суттєво змінила виборче законодавство лише за півтора місяці до початку виборчого процесу з місцевих виборів, негативно позначився на підготовці до проведення виборів. Потенційним суб'єктам виборчого процесу за таких умов бракує часу для підготовки до проведення виборів. Це стосується як потенційних кандидатів, так і членів комісій та безпосередньо виборців, які позбавлені можливості завчасно ознайомитися з особливостями виборчих систем, що використовуються на виборах. Варто врахувати, що зміни до Виборчого кодексу, ухвалені ВРУ 16 липня 2020 року, не є технічними за своєю суттю і безпосередньо впливали на організацію виборчого процесу, бо, зокрема, стосувалися таких питань, як зміна виборчих систем, застосовуваних на місцевих виборах, підходів до формування виборчих комісій, а також визначення меж виборчих округів.

Зміни до Виборчого кодексу вносилися й безпосередньо під час виборчого процесу. 15 вересня 2020 р. було ухвалено Закон №884, який стосувався спрощення умов реєстрації кандидатів у депутати на місцевих виборах (було скасовано довідки про судимість для кандидатів). Варто зазначити, що й у 2015 році Закон «Про місцеві вибори» також було ухвалено перед початком виборів (документ було підписано у серпні 2015 року, а виборчий процес розпочинався у вересні).

Пришвидшений розгляд змін до Виборчого кодексу призвів до появи помилок у тексті документа. Внаслідок технічного недоопрацювання агітаційна кампанія опинилася під загрозою зриву. Народні депутати використали у Виборчому кодексі некоректний термін щодо визначення межі вартості агітаційних матеріалів, які дозволено роздавати відповідно до законодавства (ручок, блокнотів, листівок, календарів тощо): замість терміна «прожитковий мінімум» було застосовано поняття «неоподатковуваний мінімум доходів громадян», що безпосередньо вплинуло на вартість матеріалів, роздача яких є законною. Вже після початку виборчого процесу народні депутати намагалися виправити помилку та зареєстрували відповідні законопроекти, однак вони не були ухвалені парламентом.

КВУ НЕ ПІДТРИМУЄ РІШЕННЯ ЩОДО ЗАПРОВАДЖЕННЯ ПРОПОРЦІЙНОЇ ВИБОРЧОЇ СИСТЕМИ ДЛЯ ВИБОРІВ У МАЛИХ ГРОМАДАХ (із кількістю виборців понад 10 тис.). Внаслідок цього кроку право висування кандидатів у депутати в малих громадах отримали виключно місцеві організації політичних партій. Механізмів самовисування передбачено не було, що суперечить інтересам незалежних кандидатів. Механізм самовисування є особливо важливим на місцевих виборах, про що свідчить традиційно велика кількість незалежних кандидатів на всіх попередніх виборах. Довіра до політичних партій в Україні низька, і надання політичним партіям монополії на висування кандидатів у малих громадах — це необґрунтоване рішення. Крім того, часто самі політичні партії (навіть парламентські) не мають ані формальних, ані реально діючих осередків у

4 Кодекс належної практики у виборчих справах, стор. 57.

<https://www.venice.coe.int/files/CDL-elec-opinions-UKR.pdf>

малих громадах. Ба більше, рішення про запровадження пропорційної системи надмірно ускладнює процес адміністрування виборів, зокрема може призвести до затягування підрахунку голосів виборців, оскільки членам дільничних комісій потрібно рахувати голоси, подані не лише за місцеві організації партії, але й за кожного з кандидатів, висунутого партіями в територіальних округах. Надалі варто використовувати на місцевих виборах у малих громадах такі виборчі системи, які передбачали би право кандидатів на самовисування.

Виборчі системи на місцевих виборах 25 жовтня 2020 р.

Вибори депутатів сільських, селищних, міських рад (територіальні громади з кількістю виборців до 10 тис. осіб)	Вибори депутатів АР Крим, обласних, районних, районних у містах рад, сільських, селищних, міських рад (територіальні громади з кількістю виборців 10 тис. осіб і більше)	Вибори сільських, селищних, міських голів (міста з кількістю виборців до 75 тис. осіб)	Вибори міських голів (міста з кількістю виборців 75 тис. осіб і більше)
Мажоритарна система відносної більшості в багатомандатних виборчих округах, на які поділяється територія відповідної територіальної громади. У кожному окрузі може бути обрано не менше двох і не більше чотирьох депутатів	Система пропорційного представництва за відкритими виборчими списками місцевих організацій політичних партій у територіальних виборчих округах, на які поділяється єдиний багатомандатний виборчий округ, що збігається з територією відповідно Автономної Республіки Крим, області, району, міста, району в місті, села, селища згідно з адміністративно-територіальним устроєм або територією міської, сільської, селищної територіальної громади	Мажоритарна система відносної більшості в єдиному одномандатному сільському, селищному, міському виборчому окрузі, що збігається відповідно з територією села, селища, міста або територією сільської, селищної, міської територіальної громади	Мажоритарна система абсолютної більшості в єдиному одномандатному міському виборчому окрузі, що збігається з територією міста або територією міської територіальної громади

КВУ вважає рішення про надання депутатським групам, представленим у парламенті, права гарантовано мати своїх представників у виборчих комісіях надмірним. Раніше така можливість була передбачена лише для місцевих організацій партій, які мають фракції у парламенті, що є логічним кроком. Натомість надання гарантованого права на включення до складу комісії представників партій, що уклали договір про співпрацю із депутатськими групами, не є необхідним засобом і зменшує шанси на отримання місць у комісіях для інших суб'єктів подання кандидатур, які такого гарантованого права не мають. За своєю природою парламентські групи є не постійними утвореннями, а тимчасовим союзом народних депутатів, які не увійшли до складу жодної парламентської фракції, що ставить під сумнів доцільність надання таким групам спеціальних можливостей для представлення в комісіях.

КВУ ВВАЖАЄ, ЩО ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ МІСЦЕВИХ ВИБОРІВ МЕХАНІЗМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА ГРОМАДЯН НА ЗМІНУ ВИБОРЧОЇ АДРЕСИ СЛІД ПЕРЕГЛЯНУТИ.

З одного боку, можливість зміни виборчої адреси без надання підтверджувальних документів (довідки про оренду житла, з місця роботи тощо) спрощує процедуру для виборців. З іншого, на практиці це призводить до використання технологій «виборчого туризму», коли недобросовісні кандидати фінансово стимулюють виборців змінювати виборчу адресу на ту громаду, в якій такі кандидати балотуються. Ця проблема особливо актуальна для невеликих за кількістю місцевих жителів громад, де додаткові кілька сотень чи навіть десятків виборців можуть суттєво вплинути на результати волевиявлення.

НЕ ВТРАЧАЄ АКТУАЛЬНОСТІ ПИТАННЯ КОНТРОЛЮ ЗА РЕАЛЬНИМИ ВИТРАТАМИ КАНДИДАТІВ І ПАРТІЙ НА ВИБОРАХ.

Оскільки значні суми коштів витрачаються ще до офіційного початку виборчого процесу (проблема так званої дочасної агітації), варто розглянути можливості продовження строків передвиборчої кампанії та спонукання кандидатів до витрачання коштів відповідно до чинного законодавства — із власних виборчих фондів. За поточних умов перевірка фінансових звітів кандидатів часто виглядає як формальність, оскільки територіальні виборчі комісії, на які законом покладено такі обов'язки, переважно не мають необхідних людських та матеріальних ресурсів для здійснення повноцінного аналізу. Крім того, законодавчого вирішення потребує питання легалізації витрат кандидатів на оплату діяльності партійних штабів, агітаторів та спостерігачів.

КВУ НАГОЛОШУЄ НА НЕОБХІДНОСТІ ПОВНОЦІННОЇ ВИБОРЧОЇ РЕФОРМИ, ЯКА СПРИЯТИМЕ РЕАЛІЗАЦІЇ ВИБОРЧИХ ПРАВ ГРОМАДЯН ТА ВІДПОВІДАТИМЕ МІЖНАРОДНИМ СТАНДАРТАМ ЧЕСНИХ І ВІЛЬНИХ ВИБОРІВ.

Варто визначити ключові пріоритети реформи та показники, за якими можна оцінити прогрес у їх виконанні. Виборча реформа має бути спрямована як на покращення законодавства, що регулює місцеві вибори, так і на вдосконалення норм Виборчого кодексу, що стосується виборів народних депутатів та Президента України.

Діяльність виборчих комісій

КВУ в цілому позитивно оцінює діяльність Центральної виборчої комісії з підготовки та організації місцевих виборів. На Центральну виборчу комісію Виборчим кодексом України покладено обов'язки надавати роз'яснення щодо застосування Кодексу, встановлення форм виборчих документів, печаток і штампів, затвердження форми і кольору виборчих бюлетенів тощо.

Серед роз'яснень ЦВК окремо варто виділити:

- Роз'яснення щодо порядку заповнення виборчого бюлетеня з виборів депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, обласних, районних, міських, районних у місті, сільських, селищних рад, сільських, селищних, міських голів (постанова ЦВК №366 від 10 жовтня 2020 р.);
- Роз'яснення щодо порядку утворення дільничних виборчих комісій з місцевих виборів на чергових виборах депутатів Київської міської ради та Київського міського голови 25 жовтня 2020 року (постанова №299 від 25 вересня 2020 р.);
- Роз'яснення щодо заборони надання грошових коштів чи безоплатно або на пільгових умовах товарів, послуг, робіт, цінних паперів, кредитів, лотерейних білетів, інших матеріальних цінностей (непрямого підкупу) під час місцевих виборів 25 жовтня 2020 року (постанова №258 від 14 вересня 2020 р.);
- Роз'яснення щодо застосування окремих положень Виборчого кодексу України стосовно висунування кандидатів на місцевих виборах (постанова №249 від 11 вересня 2020 р.);
- Роз'яснення щодо подання довідки про наявність чи відсутність судимості кандидатами в депутати Верховної Ради Автономної Республіки Крим, обласних, районних, районних у місті рад, а також міських, сільських, селищних рад (територіальних громад з кількістю виборців 10 і більше тисяч) для їх реєстрації відповідною територіальною виборчою комісією (постанова №234 від 8 вересня 2020 р.);
- Роз'яснення щодо утворення виборчих округів для організації і проведення місцевих виборів (постанова №204 від 28 серпня 2020 р.).

На думку КВУ, ухвалення ЦВК роз'яснень щодо проблемних питань виборчого процесу є вдалою практикою, що сприяє належному застосуванню виборчого законодавства. При цьому зауважимо, що потреба в такій кількості роз'яснень ЦВК виникла насамперед через недосконалість виборчого законодавства.

ЦВК скористалася функцією дострокового припинення повноважень складу виборчих комісій. Постановою ЦВК №38 від 13 жовтня 2020 р. встановлено факти систематичного порушення Одеською міською територіальною виборчою комісією Конституції України, Виборчого кодексу України та законів України. ЦВК достроково припинила повноваження всього складу комісії. Також було припинено повноваження всього складу Івано-Франківської обласної, Бердянської міської, Васильківської міської, Кагарлицької міської, Рубіжанської міської ТВК.

Значного резонансу набуло рішення ЦВК про неможливість проведення виборів в окремих громадах Донецької та Луганської областей, що знаходяться на підконтрольній території України

(постанова ЦВК №161 від 8 серпня, йдеться про 10 громад Донецької та 8 громад Луганської областей). Відповідні повноваження ЦВК передбачені п. 7 ч. 1 ст. 205 Виборчого кодексу України, згідно з якими Центрвиборчком «у разі встановлення неможливості забезпечити підготовку та проведення місцевих виборів відповідно до положень цього Кодексу на окремих територіях приймає рішення про неможливість проведення виборів до відповідних органів місцевого самоврядування». У ЦВК зазначили, що рішення ухвалено на підставі висновків Донецької та Луганської обласних державних адміністрацій — обласних військово-цивільних адміністрацій. Основна причина — відсутність можливості гарантувати безпеку під час організації виборчого процесу. КВУ відзначає, що, попри законність таких дій ЦВК, є питання щодо обґрунтованості рішення про неможливість проведення виборів. Адже на парламентських виборах, які відбулися в липні 2019 року, виборці таких громад мали змогу проголосувати, і очевидних причин вважати, що безпекова ситуація в регіоні з того часу суттєво погіршилася, немає.

ЦЕНТРАЛЬНА ВИБОРЧА КОМІСІЯ СВОЄЧАСНО ТА ВІДПОВІДНО ДО ВИМОГ ВИБОРЧОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ УТВОРИЛА Й СФОРМУВАЛА СКЛАД ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ВИБОРЧИХ КОМІСІЙ (ТВК). Відповідно до постанови ЦВК №172 від 10 серпня було утворено та сформовано склад 532 обласних, районних (крім районів в АР Крим), міських (крім міст в АР Крим), районних у місті Києві виборчих комісій у межах 24 областей України. Також до 25 серпня районні виборчі комісії, як і вимагає Кодекс, сформували склад сільських, селищних виборчих комісій у відповідному районі.

Більшість ТВК, особливо вищого рівня, були сформовані в максимальному складі — 18 осіб. Найактивніше висували кандидатів до складу ТВК парламентські політичні партії («Слуга народу», «Опозиційна платформа — За життя», «Європейська солідарність», ВО «Батьківщина», «Голос»). Кількість партій, які запропонували кандидатури до складу комісій, відрізняється залежно від регіонів. Так, в Одеській області кандидатури запропонували понад **70** політичних партій, у Дніпропетровській — **57** партій, Херсонській — понад **50**, Хмельницькій — **42**, Луганській — **41**, Кіровоградській — **34**, Волинській — **36**, Харківській, Тернопільській, Кіровоградській — близько **30**, Івано-Франківській — **27**, Чернівецькій — близько **20**.

Найбільше представництво у ТВК отримали парламентські політичні партії: «Слуга народу», «Європейська солідарність», ВО «Батьківщина», «Опозиційна платформа — За життя», «Голос». Типова практика — отримання місць у виборчих комісіях партіями, діяльність яких зорієнтована виключно на один чи кілька регіонів України. Так, в Івано-Франківській області місця у ТВК отримала політична партія «За Одещину», у Тернопільській області — «Рідне Закарпаття», у Хмельницькій області — «Рідне Закарпаття», «Єдиний Кривий Ріг».

У цілому жеребкування до складу виборчих комісій відбулося без порушень чинного законодавства. У Харківській області кандидатури до ТВК подали понад 30 партій. Проте на 75% це було подання від парламентських партій та фракцій. Інші партії, особливо місцеві («Блок

Кернеса — Успішний Харків», «Блок Світличної «Разом!»), були недостатньо представлені у ТВК. Наприклад, із 9 районних ТВК в м. Харкові партію «Блок Кернеса — Успішний Харків» було представлено лише в одній, «Блок Світличної «Разом!» — у двох комісіях. У Хмельницькій області за результатами жеребкування виник конфлікт. Так, постановою ЦВК від 10 серпня 2020 р. було сформовано 17 міських територіальних виборчих комісій, до керівного складу яких не увійшов жоден кандидат від партій ВО «Батьківщина», «Європейська солідарність» і «За конкретні справи». Більшість керівних посад отримали представники партій «Слуга народу», «Голос» та «Солідарність жінок України». Згодом політична партія «Голос» публічно оголосила про відкликання усіх своїх членів комісій через підозру в співпраці з іншими політичними силами. Партії ВО «Батьківщина» та «Європейська солідарність» заявили про можливі фальсифікації під час проведення жеребкування.

Однією з проблем стали часті заміни членів ТВК. Заміни відбувалися й після початку виборчого процесу і стосувалися, зокрема, осіб, які пройшли відповідну підготовку для виконання своїх обов'язків. Заміни здійснювалися фактично щотижня. За період 1–19 жовтня 2020 р. ЦВК ухвалила 9 постанов щодо змін у складі ТВК (постанови ЦВК від 1, 2, 4, 6, 8, 10, 12, 13, 15 жовтня 2020 р.). Перші заміни в ТВК розпочалися відразу після їх утворення. Так, 10 вересня ЦВК затвердила склад ТВК, а вже 14 вересня було проведено перші заміни. Досить часто особи, включені до складу ТВК, згодом відмовлялися працювати в комісіях через неналежні умови роботи чи з інших міркувань. У Тернопільській області за період формування ТВК в них відбулася низка заміни, зокрема було замінено 6 голів ТВК, 6 заступників голів, 8 секретарів. Усі заміни та ротації членів ТВК відбувалися у зв'язку з внесенням подання про заміну члена виборчої комісії суб'єктом, за поданням якого кандидатуру такого члена було включено до складу виборчої комісії, крім однієї, яка відбулася за особистою заявою члена ТВК. У Херсонській області проблеми із замінами виникли на рівні сільських територіальних комісій, оскільки частина членів відмовлялася працювати. КВУ зафіксував поодинокі факти включення до складу комісії осіб, які раніше були звинувачені в підготовці виборчих фальсифікацій. Так, до складу Черкаської обласної виборчої комісії за квотою партії «Слуга народу» увійшов громадянин України, який у 2015 році працював секретарем цієї ТВК і був засуджений за участь у виборчих фальсифікаціях. Після звернень КВУ і загального громадського обурення партія «Слуга народу» відкликала й замінила цього кандидата.

Випадки відхилення кандидатур до складу комісії не набули масового характеру. У Волинській області відповідно до постанови ЦВК було сформовано та затверджено всі комісії у максимальному складі — по 18 осіб. Через невідповідність вимогам відхилили лише шість кандидатур. Зокрема, відбулося так зване подвійне подання члена комісії. Кандидатуру одного з членів комісії, внесеної за поданням місцевого осередку «Європейської солідарності», відхилили, натомість він був призначений заступником голови обласної ТВК за поданням «Слуги народу».

Спостерігачі КВУ повідомили про окремі факти оскарження результатів формування ТВК. У Луганській області Щастинська районна територіальна виборча комісія не включила до складу Нижньотеплівської сільської ТВК обов'язкові кандидатури від партії «Слуга народу». Це рішення було скасоване постановою ЦВК від 30.08.2020 року, проте відповідач не переглянув своє рішення. Рішенням Луганського окружного адміністративного суду 01.09.2020 р. Щастинську районну територіальну виборчу комісію зобов'язали ухвалити нове рішення та обов'язково включити до складу ТВК представників партії «Слуга народу».

ТВК переважно провели свої перші засідання вчасно та з дотриманням кворуму. Виникла проблема оплати праці членів ТВК. Причина — особливості виборчого законодавства, відповідно до яких утворення і формування ТВК відбулося в серпні, а офіційно виборчий процес розпочався

лише 5 вересня. Тож було незрозуміло, як саме має фінансуватися робота членів комісій до офіційного початку виборів.

Після формування складу комісій у діяльності частини з них спостерігалися конфлікти й проблеми. Серед іншого це вимагало втручання ЦВК та ухвалення відповідних рішень. На Луганщині в роботі Рубіжанської міської ТВК виникло протистояння між членами комісії від різних політичних команд. ТВК відмовилася реєструвати виборчі списки шести місцевих організацій політичних партій (зокрема, «Опозиційної платформи — За життя» та «Слуги народу»). В результаті постановою ЦВК було достроково припинено повноваження усього складу Рубіжанської ТВК, сформовано новий склад комісії, який 4 жовтня зареєстрував виборчі списки партій.

До проблемних слід зарахувати й Одеську міську виборчу комісію: 13 жовтня ЦВК достроково припинила повноваження всього складу ТВК. ЦВК встановлено факти порушення в діяльності комісії, зокрема через ухвалення рішень у супереч рішенням судів, які набрали законної сили.

Проблеми виникли і в роботі Добровеличківської селищної територіальної виборчої комісії Кіровоградської області. Постановою ЦВК України №388 від 15 жовтня 2020 року було встановлено факт систематичного порушення комісією Виборчого кодексу та законів України. Повноваження всього складу комісії було достроково припинено.

Конфлікти в роботі спостерігалися в діяльності Харківської обласної ТВК. З моменту її створення було замінено 10 з 18 членів. Виникло відкрите протистояння між керівництвом комісії, пов'язаним із місцевою владою, та представником «Опозиційної платформи — За життя». Комісію було звинувачено в порушенні процедур закупівлі бюлетенів через замовлення бюлетенів у друкарні, наближеній до міської влади.

Конфліктами позначилася й діяльність Уманської міської ТВК Черкаської області. За даними спостерігачів КВУ, більша частина комісії виявилася залежною від одного з народних депутатів. У результаті було проведено засідання комісії за відсутності її голови, заступника і секретаря та відмовлено в реєстрації чинному голові Умані Олександру Цебрію. При цьому раніше ТВК зареєструвала двох кандидатів на посаду мера Умані з таким самим ім'ям та прізвищем, що й у чинного міського голови. Після цього конфлікт вийшов на загальнонаціональний рівень: втрутилася ЦВК. Постанова ТВК було скасовано, кандидата зареєстровано, а ТВК переформатовано. Однак конфлікт вичерпано не було. Тож уже після переформування представники Уманської ТВК звернулись до поліції з приводу протиправних дій новопризначеної голови ТВК. Представники поліції склали протокол за фактами незаконного заволодіння печаткою комісії та кібератаки на електронну поштову скриньку комісії.

До проблемних можна зарахувати також Рівненську міську ТВК. Після формування її складу різні суб'єкти подання неодноразово замінювали членів комісії. Найбільше таких замін відбулося перед розглядом документів та ухваленням рішення про реєстрацію кандидатів до Рівненської міської ради від партії «Рівне разом», а також після проведення 29.09.2020 р. відповідного засідання. Окремих членів ТВК перед проведенням цього засідання замінювали на інших осіб, однак уже після ухвалення позитивного рішення на засіданні 29.09.2020 р. виключених раніше осіб знову включили до складу ТВК.

Упродовж перших двох тижнів роботи Барської та Погребищенської міських ТВК Вінницької області спостерігалися проблеми у зв'язку з постійними замінами в керівному складі комісій.

ТВК ПЕРЕВАЖНО ВЧАСНО УТВОРИЛИ ВИБОРЧІ ОКРУГИ, ОДНАК В ОКРЕМИХ ГРОМАДАХ БУЛО ЗАФІКСОВАНО ЗБОЇ.

Проблема полягала в тому, що Виборчим кодексом України не передбачено точну кількість округів, які необхідно утворити. Встановлено загальний алгоритм визначення кількості та вимоги до округів, однак їх точну кількість визначають самостійно ТВК (в межах допустимих відповідно до Кодексу норм). У результаті в громадах доволі часто виникали суперечки щодо того, скільки саме округів має бути утворено. Як показала практика, політичні сили з більшою підтримкою в громаді виступали за більшу кількість округів, аніж менш впливові партії, які вимагали створення меншої кількості округів.

Із запізненням та після значних суперечок було ухвалено рішення про утворення округів у місті Києві. Суперечки виникли через кількість округів, на які планувалося поділити територію міста. Комісія розглядала кілька варіантів рішення щодо поділу на округи, їх кількість варіювалася від 10 до 14. У процес активно втручалися потенційні кандидати та політики. В результаті було ухвалено рішення про поділ міста на 13 округів.

Івано-Франківська міська ТВК впродовж тривалого часу не могла сформувати округи, оскільки партії з незначною підтримкою вимагали, щоб Івано-Франківська ОТГ була поділена на 4 округи, а представники активніше підтримуваних партій виступали за створення 6 округів.

У Вінницькій області проблеми виникли під час формування округів на виборах обласної ради та у Хмельницькій міській ОТГ. Хмельницька ТВК лише з третьої спроби, із запізненням на добу змогла затвердити відповідну постанову. Також на Вінниччині виникли проблеми з формуванням багатомандатних виборчих округів із виборів депутатів Соболівської сільської ради (до 10 000 виборців). У громаді було неправильно визначено кількість депутатів, які мали бути обрані в двох округах.

У Кіровоградській області в Олександрійській міській ОТГ під час формування територіальних виборчих округів виник конфлікт, унаслідок якого один із депутатів міськради розпочав штовханину із членом комісії. У результаті постанову про розподіл на округи було ухвалено лише після 21:00 6 вересня 2020 р. Перегонівська сільська ТВК утворила округи з порушенням встановленої Кодексом розбіжності щодо кількості виборців на рівні 15%: до округу №5 увійшли 330 виборців, тоді як до округу №6 — 642 виборці. Тобто різниця становила понад 15%.

Волинська обласна ТВК 7 вересня 2020 р., через день після ухвалення рішення про формування округів на виборах депутатів обласної ради, внесла зміни до попередньої постанови: одну із селищних громад Ковельського району було віднесено до іншого округу.

Спостерігачі КВУ повідомили про проблеми в окремих громадах із друком бюлетенів. Зокрема, між членами комісії часто виникали суперечки щодо того, на якому саме підприємстві має бути надруковано бюлетені. Кам'янська районна ТВК Дніпропетровської області прийняла рішення про замовлення друку всієї поліграфічної продукції на підприємстві «Арт-Прес». Однак під час поїздки членів ТВК за надрукованими бюлетенями з'ясувалося, що вони прибули до іншого підприємства, де були замовлені насправді. Ці бюлетені були надруковані на різному папері та запаковані у пакки по 400-500 штук без урахування реальної кількості виборців на ДВК (плюс 0,5%). Члени ТВК відмовилися забирати бюлетені неналежної якості та в неналежній кількості з підставного підприємства.

У Кіровоградській області Голованівська ТВК виготовила бюлетені для виборів селищного голови з помилкою в даті народження одного з кандидатів. У місті Олександрія довелося знищувати три упаковки паперу для бюлетенів для виборів міської ради та голови через некоректну

інформацію про потрібну кількість бюлетенів. За словами голови комісії, вона помилково помножила кількість виборців на більше число. В результаті бюлетенів мало бути надруковано більше не на 0,5%, як цього вимагає законодавство, а на 5%.

Відповідно до ч. 8 ст. 240 Виборчого Кодексу України виборчі бюлетені для кожної виборчої дільниці кожного виборчого округу виготовляються, як правило, у кількості, що на 0,5 відсотка перевищує кількість виборців, включених до списку виборців на відповідній виборчій дільниці, з можливим відхиленням зазначеної кількості з урахуванням кратності розміщення виборчих бюлетенів в межах поліграфічного аркуша під час їх виготовлення.

ТВК переважно вчасно та відповідно до вимог Виборчого кодексу утворили дільничні виборчі комісії. При цьому значна частина потенційних членів комісій відмовлялася працювати через те, що вибори відбувалися за новим законодавством та в умовах пандемії коронавірусу. Така ситуація спостерігалася в усіх областях України. У результаті досить часто склад ДВК було досформовано за поданням голів ТВК. У Херсонській області політичні партії та кандидати подали лише близько 60% необхідних членів ДВК. Як наслідок, ТВК доукомплектовувала їх до мінімального складу з власного резерву. Суб'єкти подання переважно вибірково користувалися правом подання кандидатур до складу ДВК — в основному подавали кандидатури на великі й середні дільниці, тоді як малі ДВК довелося доформовувати за поданням голів відповідних ТВК. Спостерігачі КВУ також повідомляли про випадки подання одних і тих самих осіб до складу ДВК від різних суб'єктів. Загальною проблемою для переважної більшості ДВК виявилось забезпечення необхідним технічним обладнанням та антисептичними засобами.

Реєстрація кандидатів

КВУ відзначає зростання кількості політичних партій, що взяли участь у місцевих виборах.

Загалом про участь у виборах заявили 194 політичні партії. Про участь у попередніх місцевих виборах 2015 року заявили 140 політичних партій, що майже на пів сотні менше, ніж на виборах 2020 року. Особливістю місцевих виборів стала участь значної кількості так званих регіональних партій – політичних сил, які традиційно висувають кандидатів лише в межах окремих областей, районів чи навіть міст. Серед них такі партії, як «Рівне разом», «Херсонці», «Блок Кернеса – Успішний Харків», «Партія чернівчан», «Березанська громада», «Біла Церква разом», ВО «Черкащани», «Партія вінничан», «Патріоти Волині», «Рідне Закарпаття», «Миколаївці», «Команда Дніпра» тощо. Загалом в Україні станом на 1 січня 2020 року було зареєстровано 349 політичних партій.

Для участі в чергових місцевих виборах 25 жовтня 2020 року зареєструвалися понад чверть мільйона кандидатів – 275 тис. осіб. Найбільше кандидатів – 225 тис. – балотувалося на посади депутатів обласних, районних рад, а також сільських, селищних, міських рад із кількістю виборців понад 10 тис. Ще 50 тис. осіб балотувалися в громадах із чисельністю виборців менш ніж 10 тис. осіб.

Найбільше кандидатів до місцевих рад висунули такі політичні партії: «Слуга народу», ВО «Батьківщина», «За майбутнє», «Європейська солідарність», «Опозиційна платформа – За життя».

Політичні партія (кількість осіб у виборчих списках⁵)

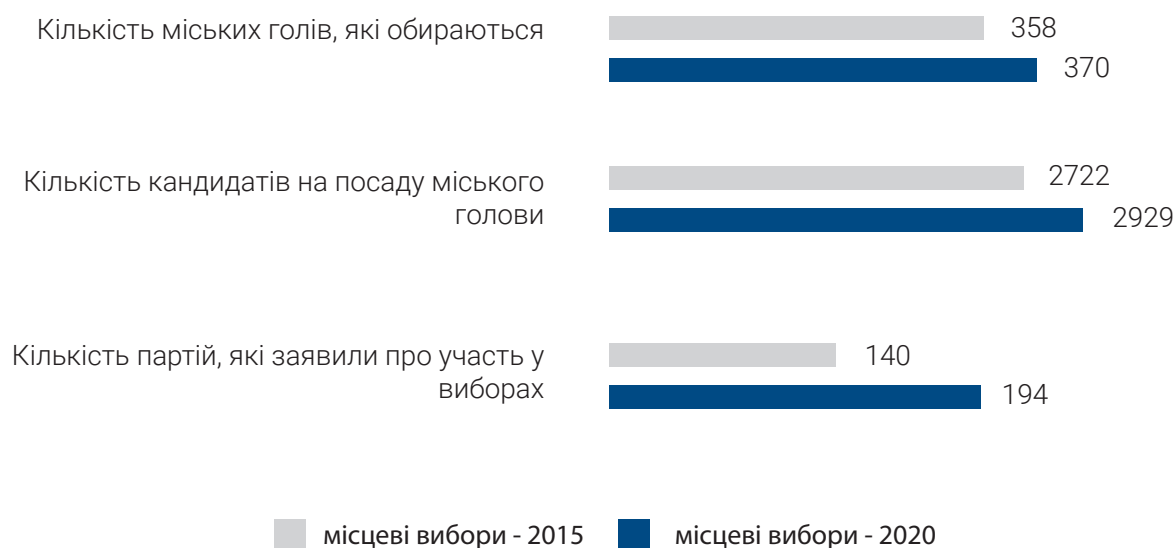

5 За даними ЦВК (дані щодо місцевих рад, депутати яких обираються за пропорційною системою).

https://www.cvk.gov.ua/pls/vm2020/pvm008pt001f01=695pt00_t001f01=695.html

Кандидатами на посади міських голів зареєструвалися загалом 2,9 тис. осіб. Такі показники співмірні з результатами реєстрації кандидатів на останніх чергових місцевих виборах 2015 року. Наприклад, у 2015 і 2020 рр. кількість претендентів на одну посаду міського голови становила в середньому 7 осіб. Найбільше виявилось охочих зайняти крісло мера Одеси (23 кандидати), Ужгорода (22 кандидати) та Києва (20 кандидатів). Найменше було претендентів на посаду міського голови Тернополя (9 кандидатів), Чернігова (7 кандидатів) та Івано-Франківська (5 кандидатів). Загалом найбільша кількість кандидатів на посади міських голів зареєстрована в Луганській області (в середньому 22 кандидати на посаду одного міського голови) та місті Києві (20 кандидатів на посаду міського голови). Також значна кількість претендентів на посади голів спостерігалася у Житомирській (у середньому 10 кандидатів), Черкаській та Дніпропетровській (по 9 кандидатів) областях.

Порівняно з останніми виборами зменшилася кількість претендентів на посади міського голови Києва (із 28 осіб у 2015 р. до 20 осіб у 2020 р.), Дніпра (із 31 до 17 кандидатів), Одеси (із 42 до 23 кандидатів), Запоріжжя (із 26 до 10), Чернігова (із 16 до 7), Сум (із 14 до 10 кандидатів). Натомість зросла кількість претендентів на крісла мера Львова (із 11 до 17), Харкова (із 11 до 15), Рівного (з 11 до 16).

За даними КВУ, у 24 містах на посади міських голів балотувалися кандидати-клони, тобто особи з однаковими прізвищами. Кандидати-клони були зареєстровані в таких містах, як Ужгород, Умань, Ніжин, Верхньодніпровськ, Рахів, Енергодар, Бориспіль, Тетіїв, Кремінна, Сватово, Старобільськ, Глиняни, Вознесенськ, Арциз, Болград, Татарбунари, Решетилівка, Костопіль, Берислав, Каховка, Олешки, Херсон, Умань, Вашківці. Як правило, ішлося про двох-трьох осіб із однаковим прізвищем. Іноді, крім прізвищ, збігалися й імена кандидатів.

У місті Ужгород Закарпатської області балотувалося три кандидати з прізвищем Андріїв: Андріїв Богдан (чинний міський голова), Андріїв Богдан (до 24.09.2019 року – Слободян Павло Ярославович) та Андріїв Іван. У місті Рахів Закарпатської області балотувалося три кандидати з прізвищем Медвідь: Медвідь Віктор («Слуга народу»), Медвідь Олександр Анатолійович (самовисування) та Медвідь Олександр Олександрович (самовисування). У місті Решетилівка Полтавської області балотувалося два кандидати з прізвищем Колесніченко: Колесніченко Володимир («Рідне місто») та Колесніченко Владислав (самовисування).

У місті Умань Черкаської області балотувалося три кандидати з прізвищем та ім'ям Цебрій Олександр: Цебрій Олександр Володимирович (міський голова, «Пропозиція»), Цебрій Олександр Васильович (у минулому Берчук Василь, самовисування) та Цебрій Олександр Володимирович (у минулому Чалапчій Андрій). У місті Бориспіль Київської області було зареєстровано три особи з прізвищем Федорчук: Федорчук Анатолій («Наш край»), Федорчук Артем (самовисування) та Федорчук Олександр (самовисування). Рекордна кількість кандидатів-клонів була зареєстрована в місті Кременна Луганської області — три пари клонів (по дві особи з прізвищами Похила, Прокопенко та Чехута).

КВУ відзначив, що значна кількість кандидатів змінили суб'єкт висування порівняно з попередніми виборами. **Загалом кожен другий мер великого міста змінив партію порівняно з 2015 роком. 12 із 22 міських голів великих міст (обласні центри та м. Київ) змінили суб'єкт висування порівняно з виборами 2015 року.** Лише 5 міських голів не змінювали партію. Ще 5 міських голів повторно не балотувалися. Серед міських голів, які змінили суб'єкт висування, — міський голова Дніпра Б. Філатов (у 2015 році балотувався від партії «Українське об'єднання патріотів — УКРОП», у 2020 році — від партії «Пропозиція»), міський голова Житомира С. Сухомлин (2015 р. — «Блок Петра Порошенка «Солідарність», 2020 р. — «Пропозиція»), міський голова Черкас А. Бондаренко (2015 р. — ВО «Батьківщина», 2020 р. — «За майбутнє»), міський голова Києва В. Кличко (2015 р. — «Блок Петра Порошенка «Солідарність», 2020 р. — «УДАР»). Не змінювали партію міський голова Тернополя С. Надал (ВО «Свобода»), Івано-Франківська Р. Марцінків (ВО «Свобода»), Сум О. Лисенко (ВО «Батьківщина»), Одеси Г. Труханов («Довіряй ділам»), Львова А. Садовий («Самопоміч»).

	Міський голова, обраний за результатами чергових місцевих виборів 2015 року	Суб'єкт висування, місцеві вибори, 2020 рік	Суб'єкт висування, місцеві вибори, 2015 рік
Вінниця	Моргунов Сергій Анатолійович	«Українська стратегія Гройсмана»	«Вінницька європейська стратегія»
Луцьк	Романюк Микола Ярославович	Помер 3 лютого 2017 року	
Дніпро	Філатов Борис Альбертович	«Пропозиція»	«Українське об'єднання патріотів — УКРОП»
Житомир	Сухомлин Сергій Іванович	«Пропозиція»	«Європейська солідарність» (партія «Блок Петра Порошенка «Солідарність»)
Ужгород	Андріїв Богдан Євстафійович	Самовисування	«Відродження»
Запоріжжя	Буряк Володимир Вікторович	«Партія Володимира Буряка «Єднання»	Самовисування
Івано-Франківськ	Марцінків Руслан Романович	ВО «Свобода»	ВО «Свобода»

	Міський голова, обраний за результатами чергових місцевих виборів 2015 року	Суб'єкт висування, місцеві вибори, 2020 рік	Суб'єкт висування, місцеві вибори, 2015 рік
Кропивницький	Райкович Андрій Павлович	«Пропозиція»	«Європейська солідарність» (партія «Блок Петра Порошенка «Солідарність»)
Львів	Садовий Андрій Іванович	«Самопоміч»	«Самопоміч»
Миколаїв	Сенкевич Олександр Федорович	«Пропозиція»	«Самопоміч»
Одеса	Труханов Геннадій Леонідович	«Довіряй ділам»	«Довіряй ділам»
Полтава	Мамай Олександр Федорович	«За майбутнє»	«Совість України»
Рівне	Міський голова не балотувався		
Суми	Лисенко Олександр Миколайович	ВО «Батьківщина»	ВО «Батьківщина»
Тернопіль	Надал Сергій Віталійович	ВО «Свобода»	ВО «Свобода»
Харків	Кернес Геннадій Адольфович	«Блок Кернеса – Успішний Харків!»	«Відродження»
Херсон	Міський голова не балотувався		
Хмельницький	Симчишин Олександр Сергійович	ВО «Свобода»	ВО «Свобода»
Черкаси	Бондаренко Анатолій Васильович	«За майбутнє»	ВО «Батьківщина»
Чернівці	Каспрук Олексій Павлович	«Пропозиція»	Самовисування
Чернігів	Атрошенко Владислав Анатолійович	«Рідний дім»	«Європейська солідарність» (партія «Блок Петра Порошенка «Солідарність»)
Київ	Кличко Віталій Володимирович	«УДАР (Український демократичний альянс за реформи) Віталія Кличка»	«Європейська солідарність» (партія «Блок Петра Порошенка «Солідарність»)

У цілому КВУ відзначає, що етап висування та реєстрації кандидатів був доволі проблемним. Це спричинено оновленим виборчим законодавством, застосування якого на практиці призвело до конфліктів між потенційними кандидатами та членами виборчих комісій. Результатом стала значна кількість скарг та розгляд справ в судах.

КВУ відзначає проблеми з дотриманням гендерної квоти, які виникли в партій під час реєстрації їхніх виборчих списків. Досить часто політичні партії та виборчі комісії по-різному трактували норми ч. 9 ст. 219 Виборчого кодексу України: «під час формування єдиного та територіальних виборчих списків організація партії повинна забезпечити присутність у кожній п'ятірці (місцях з першого по п'яте, з шостого по десяте і так далі) кожного виборчого списку чоловіків і жінок (не менше двох кандидатів кожної статі)». Це призводило, зокрема, до розгляду відповідних справ у судах. Так, недотримання гендерних квот стало підставою для відмови в реєстрації виборчого списку партії «Європейська солідарність» на виборах депутатів Кременчуцької міської ради. Однак після рішень Окружного адміністративного суду Полтави від 2 жовтня 2020 р. та рішення Другого апеляційного адміністративного суду в Харкові від 6 жовтня 2020 р. ТВК зареєструвала виборчий список партії. Проблеми з дотриманням гендерних квот також виникли у партії «Блок Кернеса — Успішний Харків!» під час подання документів для реєстрації виборчого списку до Ізюмської міської ради (ТВК встановила, що партія не дотрималася черговості кандидатів, визначеної у Виборчому кодексі України, і відмовила їй у реєстрації списку). У Хмельницькій області Шепетівська ТВК через недотримання гендерної квоти відмовилася реєструвати виборчий список партії «Наш край», однак після звернення останньої до Хмельницького окружного адміністративного суду список було зареєстровано. У Донецькій області 6 жовтня 2020 р. Третій апеляційний адміністративний суд своїм рішенням скасував постанови Бердянської територіальної виборчої комісії про реєстрацію кандидатів у депутати міськради від партії «За майбутнє» через недотримання гендерних квот. У Київській області Київський окружний адміністративний суд скасував реєстрацію виборчого списку партії ВО «Батьківщина» на виборах до Обухівської міськради через недотримання гендерної квоти. Однак пізніше Шостий апеляційний адміністративний суд скасував рішення Київського окружного адміністративного суду та задовольнив позов ВО «Батьківщина».

Загалом судова практика в частині розгляду справ, пов'язаних із дотриманням партіями гендерної квоти, була неоднорідною, і рішення судових інстанцій в аналогічних справах могли відрізнятися. Так, в одних випадках суд погоджувався із аргументацією політичних партій про технічні помилки під час формування списків і скасовував рішення ТВК про відмову в реєстрації, а в інших займав протилежну позицію і визнавав дії виборчих комісій щодо нереєстрації списків партій законними. Також варто зазначити, що окремі виборчі комісії відмовлялися виконувати рішення суду й приймати відповідні рішення (зокрема, це стосується Кременчуцької міської ТВК та Бердянської міської ТВК).

Серед найчастіших проблем під час реєстрації кандидатів також зафіксовано порушення порядку внесення грошової застави та одночасне членство кандидатів у двох політичних партіях. Щодо внесення грошової застави, то проблеми виникали із дотриманням вимог щодо належного суб'єкта внесення застави, оплати застави після подання документів для реєстрації або внесення застави двома і більше платежами. Що ж до одночасного членства кандидатів у двох політичних партіях, то досить часто така інформація від ТВК не підтверджувалася. Однак в окремих випадках таких кандидатів все ж знімали з реєстрації ті політичні партії, що їх висунули.

Передвиборча агітація

Однією з проблем виборчого процесу стали масові факти дочасної агітації з боку ще не зареєстрованих кандидатів. За оцінкою КВУ, станом на початок серпня дочасну агітацію вели понад 16 політичних партій. Активна рекламна кампанія велася від імені політичних партій: «Слуга народу», «За майбутнє», «Перемога Пальчевського», ВО «Батьківщина», ВО «Свобода», «Українська галицька партія», «Пропозиція», «Опозиційна платформа — За життя», «Сила людей», «Демократична сокира», «Духовна Україна», «Європейська солідарність», «Рідна країна», «Європейська партія України», «Рідний дім», «Нові обличчя».

Для України це традиційна ситуація, коли більшість політичних партій та потенційних кандидатів розпочинають агітацію до своєї офіційної реєстрації. При цьому згідно із ч. 1 ст. 52 Виборчого кодексу України кандидат, партія розпочинає (організація партії) розпочинає передвиборчу агітацію наступного дня після дня прийняття виборчою комісією рішення про реєстрацію кандидата (кандидатів) і закінчує о 24 годині останньої п'ятниці перед днем голосування. Офіційне висування кандидатів на місцевих виборах 25 жовтня 2020 р. розпочалося 15 вересня. Одним із наслідків ведення дочасної агітації є неможливість відстежити походження коштів для оплати рекламних матеріалів (наприклад, білбордів, оплачених фізичними особами — потенційними кандидатами на виборах), оскільки правила фінансування під час виборів не поширюються на діяльність, що проводилася до офіційної реєстрації кандидатів.

СПОСТЕРІГАЧІ КВУ ОЦІНИЛИ АГІТАЦІЙНУ АКТИВНІСТЬ ПАРТІЙ У РІЗНИХ ОБЛАСТЯХ УКРАЇНИ ПІСЛЯ ПОЧАТКУ ВИБОРЧОГО ПРОЦЕСУ. Серед ТОП-5 партій, які вели найпомітнішу агітаційну кампанію:

Волинська обл.	«За майбутнє», «Громадський рух «Свідомі», «Слуга народу», ЄС, «Голос»
Дніпропетровська обл.	«Слуга народу», ОПЗЖ, «Українська перспектива», «Пропозиція», «Наш край»
Закарпатська обл.	«Слуга народу», «Рідне Закарпаття», «КМКС «Партія угорців України», ОПЗЖ, ВО «Батьківщина»
Запорізька обл.	«Партія Володимира Буряка «Єднання», ОПЗЖ, «Наш край», ЄС, «Слуга народу»
Івано-Франківська обл.	«Слуга народу», ЄС, «За майбутнє», ВО «Свобода», «Платформа громад»
Кіровоградська обл.	ВО «Батьківщина», «Слуга народу», «За майбутнє», «Наш край», ЄС
Луганська обл.	«Наш край», ОПЗЖ, «Слуга народу», ЄС, ВО «Батьківщина»
Одеська обл.	ОПЗЖ, ЄС, «Довіряй ділам», «Слуга народу», «За майбутнє»

Полтавська обл.	ВО «Батьківщина», «За майбутнє», ЄС, «Рідне місто», ВО «Свобода»
Рівненська обл.	«Слуга народу», «За майбутнє», ЄС, «Пропозиція», ВО «Свобода»
Сумська обл.	ЄС, ВО «Батьківщина», «Наш край», «Слуга народу», ОПЗЖ
Тернопільська обл.	ЄС, «За майбутнє», «Слуга народу», «Українська галицька партія», ВО «Свобода»
Харківська обл.	«Блок Кернеса – Успішний Харків», ОПЗЖ, «Слуга народу», «Блок Світличної «Разом!», «За майбутнє»
Херсонська обл.	«Партія Ігоря Колихаєва «Нам тут жити», «Слуга народу», «Наш край», ЄС, «Блок Володимира Сальдо»
Черкаська обл.	«Слуга народу», «За майбутнє», ЄС, ВО «Батьківщина», ВО «Черкащани»
Чернівецька обл.	«Слуга народу», ЄС, «Партія чернівчан», «Пропозиція», «Команда Михайлішина»
Чернігівська обл.	«Наш край», «Слуга народу», Радикальна партія Олега Ляшка, ВО «Батьківщина», «За майбутнє»
м. Київ	«Слуга народу», «За майбутнє», «Перемога Пальчевського», «УДАР», ЄС

Спостерігачі КВУ відзначили високу активність так званих регіональних політичних партій. Тобто партій, діяльність яких зосереджена виключно в межах однієї чи кількох областей, а іноді й у межах одного міста. Так, у Закарпатській області високу агітаційну активність демонстрували партія «Рідне Закарпаття» та «КМКС «Партія угорців України», в Одеській області – партія «Довіряй ділам», Черкаській – ВО «Черкащани», Харківській – «Блок Кернеса – Успішний Харків» та «Блок Світличної «Разом!», Полтавській – партія «Рідне місто». У Херсонській області спостерігачі КВУ відзначили активність регіональної партії Ігоря Колихаєва «Нам тут жити». Хоча сам Ігор Колихаєв балотувався на посаду Херсонського міського голови, представники його партії проводили активну агітацію в усіх районах та в багатьох громадах області. Також варто відзначити регіональну

активність таких новостворених партій, як «Пропозиція», «За майбутнє» та «Перемога Пальчевського».

КВУ відзначає загалом низький рівень змістовності кампанії на місцевих виборах. Хоча йшлося про місцеві вибори, тематика кампанії була переважно всеукраїнською. Політичні партії та кандидати акцентували увагу на всеукраїнських проблемах, не заглиблюючись безпосередньо в місцеву проблематику. Наприклад, озвучували обіцянки щодо встановлення миру, зростання економіки, захисту державного суверенітету тощо. Такі декларації не відповідають повноваженням органів місцевого врядування. Переважно кандидати й партії акцентували увагу виборців на своїх персоналіях, а не на конкретних обіцянках щодо вирішення місцевих проблем. КВУ негативно оцінює той факт, що Виборчим кодексом України не передбачено подання передвиборчих програм кандидатами на посади сільських, селищних, міських голів.

Серед найпоширеніших форм ведення агітації — розміщення агітації на носіях зовнішньої реклами (білборди, сітілайти), встановлення агітаційних наметів та розміщення матеріалів у ЗМІ. При цьому зросли обсяги агітації в мережі Інтернет та соціальних мережах.

Основні порушення

ЗА ІНФОРМАЦІЮ СПОСТЕРІГАЧІВ КВУ, НАЙПОШИРЕНИШИМ ПОРУШЕННЯМ СТАЛО НЕДОТРИМАННЯ ВИМОГ ВИБОРЧОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ ЩОДО РОЗМІЩЕННЯ ПЕРЕДВИБОРЧОЇ АГІТАЦІЇ. Зокрема, порушення ч. 13 (виготовлення та поширення друкованих агітаційних матеріалів, що не містять відомостей про підприємство, яке здійснило друк, тираж, інформацію про осіб, відповідальних за випуск, та замовника таких матеріалів) та ч. 17 (розміщення матеріалів агітації у транспортних засобах громадського користування та на їх зовнішній поверхні, у тому числі таксі, розміщення таких матеріалів на зупинках громадського транспорту) ст. 57 Виборчого кодексу України. Випадки розміщення незаконної агітації зафіксовано в усіх без винятку областях України.

Також спостерігалися порушення ч. 15 (використання приміщень, у яких розташовуються органи державної влади, органи влади Автономної Республіки Крим та органи місцевого самоврядування, для проведення заходів агітації) та ч. 16 (розміщення агітаційних матеріалів та політичної реклами на будинках і в приміщеннях органів державної влади, органів влади Автономної Республіки Крим та органів місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій державної та комунальної власності) ст. 57 Виборчого кодексу України, однак такі випадки не набули масового характеру.

! ПОРУШЕННЯ

! ПОРУШЕННЯ

Спостерігачі КВУ повідомляли про залучення до ведення незаконної агітації чинних міських голів чи депутатів, які використовували комунальні ресурси в політичних цілях. Так, у Донецькій області в місті Добропілля передвиборча агітація була розміщена на зовнішній поверхні транспортних засобів громадського користування. На маршрутних таксі міста було нанесено напис «Порядок. Нам жити в цьому місті. Андрій Аксьонов». Андрій Аксьонов – міський голова Добропілля, кандидат від партії «Порядок». В Івано-Франківській області спостерігачі КВУ зафіксували факт розміщення агітаційних матеріалів без вихідних даних на автотранспорті, що здійснював ремонт доріг поблизу міста Івано-Франківськ на трасі Івано-Франківськ – Коломия. На автомобілях було розташовано елементи символіки та назву політичної партії «За майбутнє». У Кропивницькому агітація на користь чинного міського голови А. Райковича транслювалася на екранах усередині комунальних тролейбусів. Також спостерігачі КВУ повідомляли про випадки розміщення агітації на офіційних вебсайтах міських рад.

! ПОРУШЕННЯ

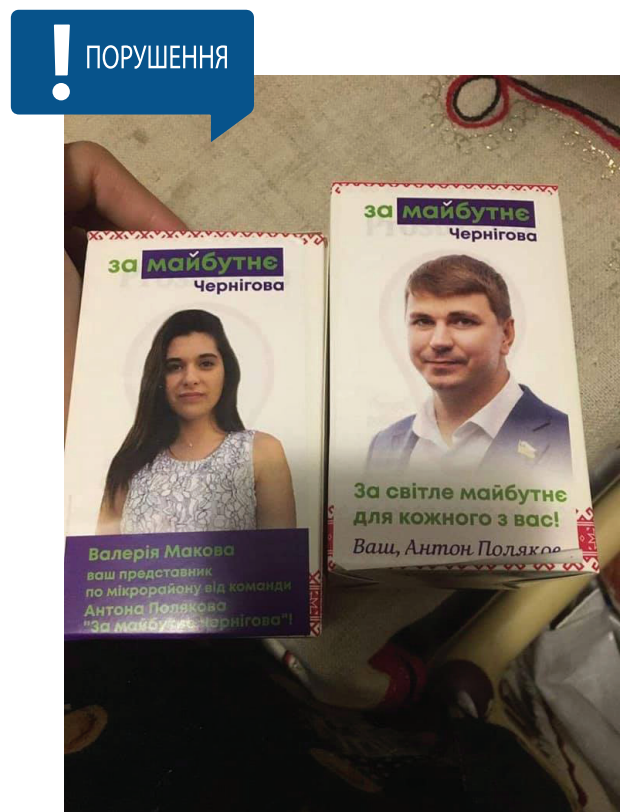

СПОСТЕРІГАЧІ КВУ ЗАФІКСУВАЛИ ВИПАДКИ НЕПРЯМОГО ПІДКУПУ ВИБОРЦІВ. Такі випадки спостерігалися в третині областей України. Як правило, йшлося про безкоштовне надання виборцям

господарських товарів, продуктових наборів, масок та дезінфекторів. Активно використовувалася технологія «добрих справ». Часто до такої діяльності були залучені благодійні фонди, афілійовані з певними кандидатами.

Відповідно до ч. 6 ст. 57 Виборчого кодексу України передвиборна агітація або надання виборцям, закладам, установам, організаціям незалежно від їх підпорядкування та форми власності грошей, продуктів харчування та спиртних напоїв, товарів (крім виготовлених за рахунок виборчого фонду матеріалів передвиборної агітації, що містять візуальні зображення партійної символіки та брендування виборчої кампанії, згадування імені або зображення кандидата, який балотується на виборах, – таких як плакати, листівки, календарі, блокноти, ручки, запальнички, сірники, значки, бейджі, USB-флешки, вимпели, прапори, книги, пакети, футболки, кепки, шарфи, парасолі та інші матеріали передвиборної агітації, вартість яких не перевищує 6% неоподаткованого мінімуму доходів громадян), пільг, переваг, послуг, робіт, цінних паперів, кредитів, лотерейних білетів, інших матеріальних та нематеріальних активів, що супроводжується закликами або пропозиціями голосувати чи не голосувати за певного кандидата (кандидатів), згадуванням імені такого кандидата (кандидатів) або партійної символіки, вважається підкупом виборців. За такі дії передбачено адміністративну та кримінальну відповідальність.

У Чернігові від імені кандидатів виборцям безкоштовно роздавали електролампочки. Як стало відомо КВУ, до помешкання одного з мешканців мікрорайону «Градецький» м. Чернігова 6 жовтня 2020 р. прибули кандидатка в депутати Чернігівської міської ради разом зі своїм помічником і пропонували взяти участь у програмі енергозбереження, отримавши безкоштовно електролампочки. На електролампочках було розміщено логотип політичної партії «За майбутнє», фото кандидатки із зазначенням її імені – Валерія Макова (очевидно, йшлося про кандидатку Валерію Маковку, №31 у виборчому списку партії «За майбутнє», округ №4) та напис: «Ваш представник по мікрорайону від команди Антона Полякова «За майбутнє Чернігова!»». Відповідна діяльність провадилася в Чернігові з початку вересня 2020 р. Її ініціювали міська команда партії «За майбутнє» та колишній член фракції «Слуга народу» у ВРУ Антон Поляков, які проводили в місті акцію з енергозбереження. Суть акції в тому, що в обмін на персональні дані виборцям пропонували отримати дві світлодіодні лампочки. Крім того, під час дворових зустрічей виборці мали можливість отримати ще дві лампочки. Таким чином реалізовувалася технологія «від дверей до дверей», участь в обходах брали не лише агітатори, а й самі кандидати. Ця технологія використовувалася на Чернігівщині не вперше. Зокрема, так само у 2016 році в окрузі №206 виборцям також безкоштовно роздавали електролампочки.

Спостерігачі КВУ зафіксували підкуп виборців у м. Хмельницький. Виборцям одного з округів міста роздавали продуктові набори з крупами, олією, борошном. Разом із продуктами харчування виборці отримували агітаційну листівку із зображенням кандидата Олега Певнева та логотипом політичної партії «За майбутнє», де було розміщено напис: «Я тут живу. Я за майбутнє успішного міста. Олег Певнєв».

На Вінниччині кандидат на посаду міського голови В. Узелков 14 жовтня 2020 р. організував безкоштовне пригостиння виборців кашею з польової кухні. Захід супроводжувався агітацією, зокрема наголошувалося, що подія відбувається за сприяння політичної партії «Опозиційна платформа – За життя». Також на заході було розміщено банери з агітацією за політичну силу та кандидатів, які від неї балотувалися.

У Рівному виборцям роздавали цукерки в обмін на макулатуру. За даними спостерігачів КВУ, участь в роздачі цукерок, зокрема для дітей-ромів, брав керівник обласної організації партії «Перемога Пальчевського».

На агітаційному наметі було розміщено напис: «Міняємо кілограм політичного сміття на кілограм цукерок! Прибери політичне сміття – буде як ГЕРМАНія». Від політичної партії «Перемога Пальчевського» на виборах міського голови Рівного балотувався Віталій Герман. Також у Рівному кандидати в обласну раду від Радикальної партії Олега Ляшка влаштували для мешканців міста безкоштовне вуличне чаювання.

Про факти підкупу виборців повідомили представники поліції Чернівецької області. За даними правоохоронців, у Будинку культури в селі Росошани під час зустрічі власників земельних паїв керівник фермерського господарства пропонував присутнім гроші, щоб вони проголосували на місцевих виборах за нього і ще одного співробітника підприємства на виборах депутатів Кельменецької селищної та Дністровської районної рад. За фактом можливого підкупу слідчі

! ПОРУШЕННЯ

! ПОРУШЕННЯ

2020/10/04 20:46

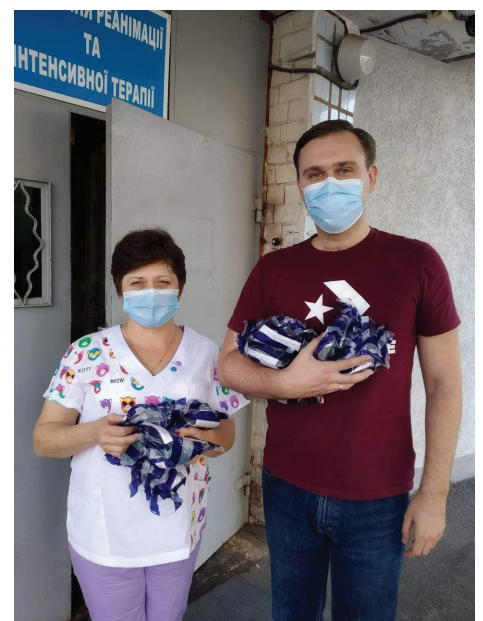
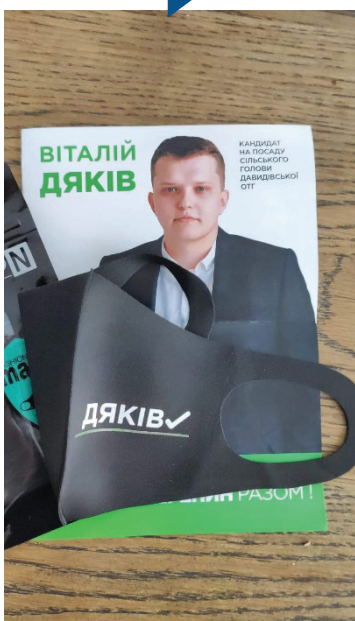
внесли відомості до Єдиного реєстру досудових розслідувань за ознаками правопорушення, вказаного в ч. 4 ст. 160 Кримінального кодексу України («Підкуп виборця, учасника референдуму»).

На Київщині в Яготинському районі від імені одного з кандидатів виборцям роздавали бокси з продуктами, а саме: олією, цукром, крупами, печивом, консервами. Продуктові набори були призначені для самотніх пенсіонерів.

На Луганщині 4 жовтня 2020р. під час огляду одного з магазинів у м. Кременна поліцейські виявили й вилучили продуктові набори та списки виборців, що, за даними поліції, вказує на організацію схеми зі скуповування голосів на користь однієї з політичних сил та кандидата на посаду голови м. Кременна. Поліція встановила свідків події та осіб, які отримали продукти харчування.

Спостерігачі КВУ повідомляли про поширені випадки надання виборцям від імені кандидатів брендovаних масок, дезінфекторів та лікувальних препаратів. У Тернополі від імені міського голови Сергія Надала виборцям роздавали так звану мобільну аптечку виборця, що містила маски, дезінфектори та інші засоби захисту. До пакунка з медикаментами було прикріплено пам'ятку для виборця із зазначенням ініціалів кандидата, його передвиборчих гасел та позначкою за цього кандидата в бюлетені. Також аптечки роздавали виборцям в Одесі. До них входили набір протизастудних ліків (парацетамол, аскорбінова кислота), медична маска та електронний термометр. Аптечки супроводжувалися агітматеріалами, оформленими в стилістиці політичної партії «Довіряй ділам». Орієнтовна ціна таких аптечок – 100-150 грн. У Львові виборцям роздавали маски від імені кандидата від політичної партії «Слуга народу». Ідеться про брендovані маски з написом «Ігор Дулін», що відповідав прізвищу кандидата. Також на Львівщині в Давидівській ОТГ виборцям роздавали брендovані маски з написом «Дяків», що відповідав прізвищу кандидата на посаду голови. У Києві виборцям роздавали маски від імені команди ексмера міста Олександра Омельченка. Зокрема, залишали маски в поштових скриньках.

! ПОРУШЕННЯ

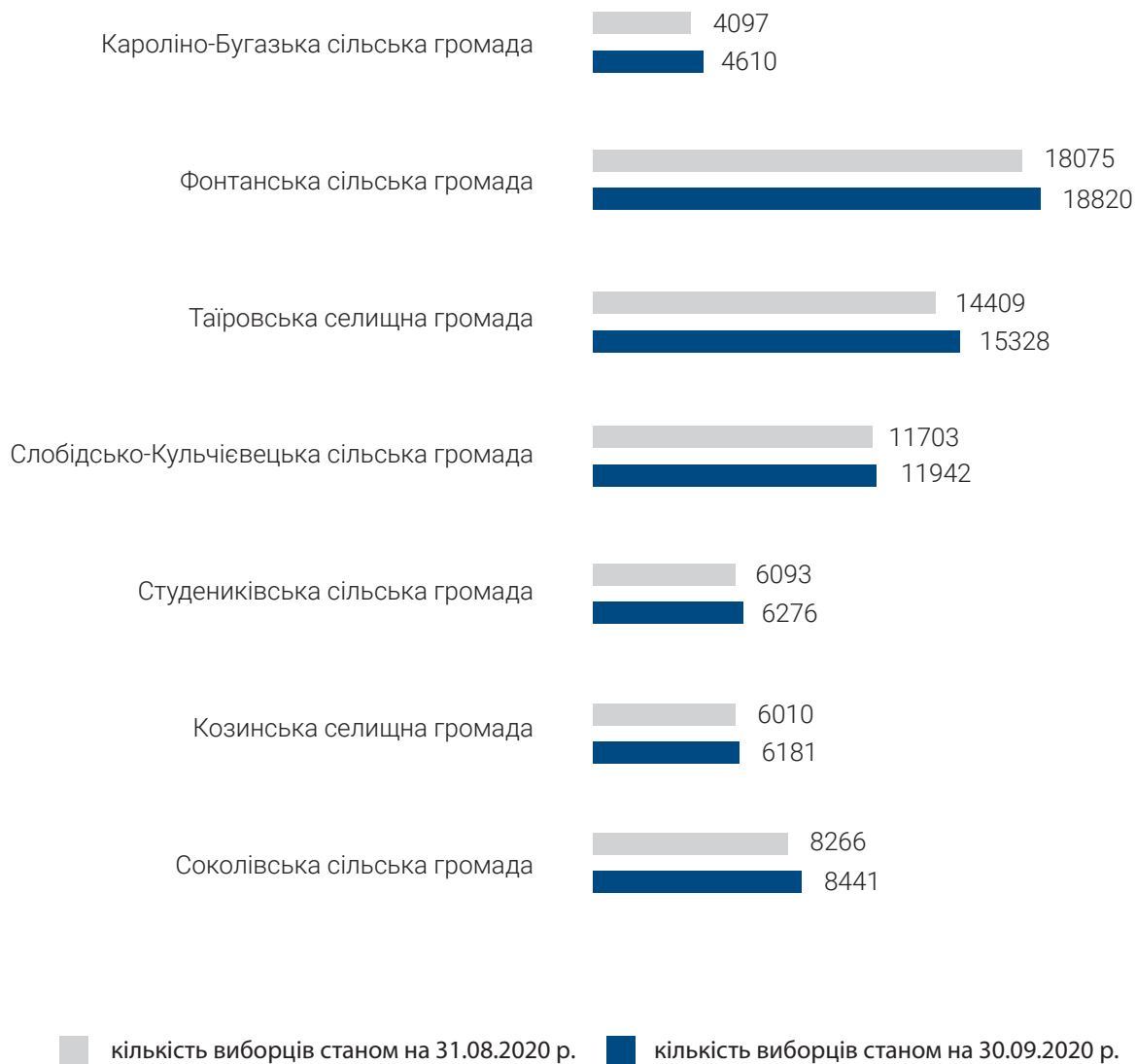
СЕРЕД ІНШОГО НА МІСЦЕВИХ ВИБОРАХ ЗАСТОСОВУВАЛАСЯ ТАКА НЕДОБРОЧЕСНА ТЕХНОЛОГІЯ, ЩО МАЄ ОЗНАКИ ПІДКУПУ ВИБОРЦІВ, ЯК «ВИБОРЧИЙ ТУРИЗМ». Ідеться про масові факти зміни громадянами виборчої адреси в обмін на грошову винагороду від зацікавлених сторін. У Кароліно-Бугазькій ОТГ на Одещині, що є курортною зоною, кількість виборців зросла на 13% – з 4097 до 4610 осіб. Упродовж місяця різко зросла кількість виборців у Фонтанській сільській громаді на Одещині (плюс 745 нових виборців), Слобідсько-Кульчієвецькій громаді на Хмельниччині (плюс 239), Студениківській (плюс 183) та Козинській (плюс 171) громадах на Київщині тощо. У Кіровоградській області в Соколівській ОТГ (передмістя Кропивницького) перед виборами кількість виборців зросла із 8266 до 8441 осіб.

У Запоріжжі поліція викрила спробу масової зміни виборчих адрес з метою фальсифікації місцевих виборів; житель Запорізької області обіцяв за це грошову винагороду. За даними поліції, 9 вересня 2020 р. до Дніпровського відділу поліції ГУНП в Запорізькій області надійшло повідомлення про факт масового підвозу громадян до Запорізького відділення ведення реєстру виборців з метою зміни виборчої адреси, що могло бути підставою для фальсифікацій під час проведення виборів. На місці події працівники поліції встановили, що з 5 вересня 2020 р. в Запорізькому відділенні ведення реєстру виборців свої виборчі адреси змінили понад 400 мешканців міста, 76 із яких прибули до вказаного відділення 9 вересня. Правоохоронці провели опитування громадян, які перебували в приміщенні. Ті пояснили, що бажають змінити виборчі адреси з основного місця мешкання в місті Запоріжжі на інші населені пункти на території Запорізького району. Однак, за даними поліції, «усі опитані називали непереконаливі та плутані причини своїх дій». Слідчий відділ Дніпровського відділу поліції ГУНП в Запорізькій області відкрив кримінальне провадження за ч. 1 ст. 158 ККУ (надання неправдивих відомостей до органу ведення Державного реєстру виборців або фальсифікація виборчих документів, документів референдуму, підсумків голосування або відомостей Державного реєстру виборців).

На початку серпня 2020 р. Центральна виборча комісія офіційно зверталася до Національної поліції у зв'язку з виявленням значної кількості фактів зміни виборчих адрес в Одеській області. 4 серпня 2020 р. відбулося чергове засідання Центральної виборчої комісії, під час якого комісія звернулася до Національної поліції України для проведення перевірки дотримання вимог законодавства під час подання до органів ведення Державного реєстру виборців звернень щодо зміни виборчих адрес громадян на адреси фактичного проживання, що належать до територій Кароліно-Бугазької сільської (Білгород-Дністровський район), Таїровської селищної та Фонтанської сільської (Одеський район) територіальних громад Одеської області. Рішення про звернення до поліції було ухвалено у зв'язку з виявленням комісією під час здійснення повноважень розпорядника реєстру значної кількості звернень виборців щодо зміни їхніх виборчих адрес на адреси фактичного місця проживання, що належать до територій вищезазначених територіальних громад. При цьому багато звернень стосувалися зміни виборчих адрес виборців на адресу одного й того самого житлового будинку або навіть квартири в ньому.

22 жовтня 2020 р. в Національній поліції заявили, що викрили схему штучного збільшення кількості виборців на окремих виборчих дільницях в Одеській, Житомирській, Тернопільській областях. Зокрема, в Одеській області для подання заяви в електронній формі зловмисники використовували цифрові підписи громадян, які були отримані шахрайським способом. У Тернопільській області декан одного з ВНЗ організував процес зміни виборчої адреси студентів в обмін на грошову винагороду. Перереєстрацію та подання заяви в електронній формі до органу ведення Реєстру здійснювали у приміщенні університету. На території Житомирської області фігуранти збирали персональні дані громадян та за грошову винагороду змінювали їхні виборчі адреси.

За оцінками КВУ, в умовах невисокої явки такі зміни в кількості виборців могли суттєво спотворити результатів виборів. Так, за явки на рівні 40% кожен четвертий виборець фактично міг бути учасником схеми зі спотворення результатів виборів.

Використання технології «виборчого туризму» стало можливим завдяки змінам до Виборчого кодексу України, які спростили процедуру зміни виборчої адреси. З одного боку, громадяни отримали можливість змінити виборчу адресу без подання додаткових документів (довідки з місця роботи, про оренду житла тощо), та з іншого, цими можливостями скористалися недобросовісні кандидати, фінансово мотивуючи виборців змінювати адресу на ті громади, де вони балотувалися.

ПРОБЛЕМА АДМІНІСТРАТИВНОГО РЕСУРСУ НА ВИБОРАХ ПРОЯВИЛАСЯ, ЗОКРЕМА, В ДІЯЛЬНОСТІ ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ.

Глава держави В. Зеленський фактично використовував службові поїздки регіонами України для агітації за політичну партію «Слуга народу». Така діяльність активно проводилася у серпні–вересні 2020р. Серед іншого В. Зеленський проводив приховану політичну агітацію під час поїздок до Запоріжжя та Херсону. 19 серпня 2020 р. під час робочої поїздки В. Зеленського до Запоріжжя та 20 серпня 2020 р. під час поїздки до Херсону на сцені для його виступу були наявні матеріали з ознаками агітації на користь політичної партії «Слуга народу». Президент виступав на тлі банерів із логотипом «Слуги народу» та написом «Зе! місцеві». Також у своїх виступах В. Зеленський постійно акцентував на словосполученні «Україна – це ти», яке було офіційним виборчим гаслом політичної партії на місцевих виборах 2020 року. Крім того, участь у робочій поїздці Президента до Запоріжжя взяв міністр цифрової трансформації України М. Федоров, який під час заходу офіційно представив кандидата від політичної партії «Слуга народу» на виборах Запорізького міського голови.

За оцінкою КВУ, такі дії Президента та членів Кабінету Міністрів можна розцінювати як використання службових повноважень у політичних цілях. Варто врахувати, що йшлося саме про робочі поїздки Президента регіонами України. Відповідно до українського законодавства Президенту України не заборонено займатися політичною діяльністю під час перебування на посаді, однак, на думку КВУ, така діяльність не має суміщатися з виконанням президентських владних повноважень і не може призводити до використання президентського статусу та повноважень для агітації за ту чи іншу політичну силу.

Спостерігачі КВУ зафіксували факт агітації з боку Президента України за кандидата на посаду міського голови Кривого Рогу від партії «Слуга народу» під час робочої поїздки до міста. На офіційному вебсайті глави держави було розміщено таку інформацію: «Кандидат на посаду Криворізького міського голови Дмитро Шевчик наголосив, що Кривий Ріг має стати містом, яке притягує до себе молодь. «Ми дуже хочемо, щоб наше місто було красивим, молодим, таким, яке молодь не хоче залишати і якому радітимуть люди старшого покоління», — сказав Дмитро Шевчик... Керівник передвиборчого штабу Дмитра Шевчика Олександр Вешняков зазначив, що програмою розвитку міста передбачено як будівництво нових станцій швидкісного трамвая, так і будівництво нової трамвайної лінії, яка з'єднає райони Північного та Південного гірничо-збагачувальних комбінатів». Відповідний текст було опубліковано під заголовком: «Життя в Україні має бути комфортним, безпечним і сучасним — Президент під час обговорення перспектив розвитку Кривого Рогу». В. Зеленський, коментуючи

виступ кандидата від «Слуги народу», заявив: «Бажаю удачі. Відверто бажаю вам перемоги. Зараз подивимося вашу презентацію. Ви одужуйте, і, може, з вашою перемогою нам вдасться, щоб одужало місто». КВУ розцінює такі заяви глави держави як використання адміністративного ресурсу та ведення агітації на користь кандидата від президентської партії, зокрема шляхом публікації інформації агітаційного характеру на вебсайті Президента України.

! ПОРУШЕННЯ

ПРЕЗИДЕНТ УКРАЇНИ

Він наголосив, що влада Кривого Рогу має працювати разом з центральною владою задля розвитку міста.

Учасники зустрічі обговорили перспективи розвитку Кривого Рогу.

Кандидат на посаду криворізького міського голови Дмитро Шевчик наголосив, що Кривий Ріг має стати містом, яке притягує до себе молодь.

«Ми дуже хочемо, щоб наше місто було красивим, молодим, таким, яке молодь не хоче залишати, і якому радітимуть люди старшого покоління», – сказав Дмитро Шевчик.

Було обговорено низку інфраструктурних проєктів, які планують реалізувати у Кривому Розі. Зокрема, йшлося про спорудження нових доріг навколо міста в межах програми «Велике будівництво». Наголошувалося на необхідності створення нових парків та скверів у кожному районі міста, а також розвитку спортивної та велосипедної інфраструктури.

Президент поцікавився перспективами розвитку швидкісного трамвая у Кривому Розі.

КВУ відзначає факти криміналізації виборчого процесу в окремих громадах. Зокрема, в низці громад було зафіксовано напади та побиття кандидатів. На Закарпатті після нападу і жорстокого побиття у лікарні помер кандидат у депутати Вишківської ОТГ. Раніше на Закарпатті в Тячівському районі невідомі жорстоко побили одного з кандидатів на посаду голови Углянської ОТГ, після чого він потрапив до лікарні (зламани щелепа та ніс, струс мозку). У Дніпрі під час зустрічі з виборцями невідомі особи облили нашатирем міського голову Б. Філатова. Раніше його ж облили зеленкою. В Одесі на одного з кандидатів у депутати від ВО «Батьківщина» було вчинено замах шляхом підриву автомобіля. Вночі 20 жовтня 2020 р. в Обухові (Київська область) невідомі особи напали з ножом на кандидата від політичної партії «Сила і честь» і поранили його. У Слов'янську Донецької області було скоєно напад на одного з кандидатів на посаду голови міста. У Запоріжжі з пневматичної гвинтівки було обстріляно автомобіль кандидата у депутати міської ради.

Спостерігачі КВУ зафіксували факти знищення майна кандидатів. 22 жовтня у м. Лозова Харківської області було спалено автомобіль одного з кандидатів у депутати районної ради від партії «Європейська солідарність». На Київщині представнику партії «УДАР» під час засідання Коцюбинської сільської ТВК невідомі особи порізали шини автомобіля, що стояв під будівлею селищної ради. У м. Берислав Херсонської області невідомі особи зайшли до квартири кандидата в депутати обласної ради від партії «Опозиційна платформа – За життя», облили зеленкою його та ще трьох кандидатів у депутати районних і міських рад і викрали ноутбук. У м. Дрогобич Львівської області невідомий підпалив автомобіль кандидата на посаду голови ОТГ.

Низка партій публічно заявили про провокації щодо них. У Сумах невідомі особи підкинули до офісу партії «Наш край» пакет із грошима, у якому виявлено кілька пачок доларів та рублів із етикеткою «Сбербанк России». Керівництво політсили назвало такі дії провокацією. 6 жовтня 2020 р. політична партія «Європейська солідарність» заявила, що отримала від Служби безпеки України лист із проханням повідомити про кандидатів від партії на місцевих виборах. У партії розцінили це як політичний тиск на опозицію та заявили, що вимагають від СБУ розслідування. Служба безпеки України, ознайомившись із заявою, офіційно повідомила, що інформація не відповідає дійсності, оскільки співробітники СБУ не надсилали до партії ЄС жодних листів такого змісту. У Миколаєві виник конфлікт під час візиту до міста одного з лідерів партії «Опозиційна платформа — За життя» Віктора Медведчука. Зустріч мала відбутися 21 жовтня 2020 р., однак частина жителів міста не впускали всередину будівлі депутатів обласної та міської рад від ОПЗЖ.

Спостерігачі КВУ повідомляли про масові факти псування агітаційних матеріалів кандидатів і партій у більшості областей України. У Чернігові народний депутат України від фракції «Слуга народу» О. Семінський заблокував автомобілем рекламну конструкцію та спробував побити її власника. Депутат звинуватив власника білбордів у незаконному переклеюванні матеріалів. У Києві зафіксовані масові факти псування агітаційних матеріалів кандидати Ю. Палійчук («Слуга народу»). За даними КВУ, систематичне псувалися матеріали, було знищено агітаційні куби (напади на них відбувалося щоночі, починаючи з 8 жовтня 2020 р.), загалом агітаційну продукцію кандидати псували понад 50 разів. Порушено два кримінальні провадження, невідомі особи погрожували агітаторам кандидати. На Луганщині у місті Кремінна і місті Рубіжне невідомі особи порізали ножами агітаційні намети. У Броварах двоє молодих людей змінили на 18 білбордах номер одного з кандидатів, поліцейські затримали порушників. В областях України масово псувалися агітаційні білборди «Опозиційної платформи — За життя» та партії «За майбутнє».

НАПЕРЕДОДНІ ВИБОРІВ СПОСТЕРІГАЧІ КВУ ПОВІДОМИЛИ ПРО ЗРОСТАННЯ КІЛЬКОСТІ ФАКТІВ ВИКОРИСТАННЯ ТЕХНОЛОГІЙ ЧОРНОГО PR. На Харківщині за тиждень до дня голосування масово поширювалися друковані агітаційні матеріали у вигляді спецвипуску газети із заголовком: «Блондинка с газовым шлейфом. Юлия Светличная и «сланцевый газ» — как Харьковскую область собираются превратить в безводную пустыню». Юлія Світлична — народна депутатка України, перший номер політичної партії «Блок Світличної «Разом!» на виборах до Харківської міської ради.

На Львівщині дії з ознаками чорного піару здійснювалися проти міського голови Львова А. Садового. 15 жовтня 2020 р. вулицями Львова пересувалися два мікроавтобуси з прикріпленими на даху телевизорами та колонками, з яких львів'янам розповідали про те, що А. Садового необхідно посадити до в'язниці. Крім того, на даху транспортних засобів було розміщено манекени в смугастих робах із фотографією чинного мера Львова на обличчі, а також металеві ґрати; на задніх дверцятах автомобілів містився напис «Садовий в мер».

У Житомирі правоохоронні органи розшукували осіб, які замовили політичну рекламу з висміюванням слоганів політичної партії «Слуга народу». У Рівному поширювали провокаційну агітацію щодо партії «За майбутнє». Після поширення листівок із текстом «Юрій Вознюк за майбутнє Коломойського» почали розмішувати трафаретні розписи фарбою з написом «За майбутнє» та зображенням, схожим на фото олігарха Ігоря Коломойського. Кандидат на посаду міського голови Рівного від партії «За майбутнє» звернувся до поліції.

У Чернівцях напередодні дня голосування невідомі особи розповсюджували листівки із сумнівними порадами для виборців. У матеріалах наголошувалося, що на виборчих дільницях громадяни віком понад 50 років наражаються на підвищений ризик інфікування COVID-19. Також

у листівках містилися поради, які не є офіційними рекомендаціями МОЗ і могли спричинити паніку серед виборців. Зокрема, зазначалося, що після відвідування дільниці всі виборці повинні будуть обов'язково здати ПЛР-тест.

Відповідно до ч. 5 ст. 57 Виборчого кодексу України забороняється поширення завідомо неправдивих відомостей про кандидата, партію (організацію партії) – суб'єктів виборчого процесу. Згідно із ч. 13 ст. 57 забороняється виготовлення та поширення друкованих передвиборчих агітаційних матеріалів, що не містять відомостей про підприємство, яке здійснило друк, тираж, інформації про осіб, відповідальних за випуск, та замовника таких матеріалів.

День голосування та результати виборів

За оцінкою КВУ, день голосування на місцевих виборах 25 жовтня 2020 р. в цілому відповідав стандартам вільних та демократичних виборів. Зафіксовані порушення чинного законодавства переважно не справили суттєвого впливу на результат голосування.

Ключовими проблемами у день виборів стали: незаконна агітація, недотримання протиепідемічних заходів, недопускання спостерігачів та перешкоджання їх роботі, проблеми, пов'язані з недостатньою кількістю бюлетенів та помилками в їх тексті, конфліктні ситуації у зв'язку з проведенням президентського опитування на виборчих дільницях.

У день голосування зафіксовано низку фактів прямого та непрямого підкупу виборців, що могло справити суттєвий вплив на результати волевиявлення громадян у низці громад. Так, до КВУ надходили повідомлення про використання технології підвозу виборців, які не є жителями відповідних громад, зокрема до ДВК №650282 Чорноморського району Херсонської області. Також два факти підвезення виборців зафіксовано в м. Костянтинівка та с. Новодмитрівка Донецької області. У м. Нікополь Дніпропетровської області виборцям пропонували грошову винагороду за голосування, про що представники КВУ повідомили Національній поліції. У м. Новомосковськ на Дніпропетровщині було зафіксовано факти винесення виборчих бюлетенів, що могло свідчити про спробу організації так званої «каруселі». На Одещині відбулося затримання чотирьох автобусів, які організовано переводили виборців для участі у фінансово мотивованому голосуванні в м. Білгород-Дністровський та смт Затока.

КВУ висловив занепокоєння численними фактами зміни виборчих адрес, що призвело до активного використання технології «виборчого туризму» і могло позначитися на результатах волевиявлення громадян. За даними КВУ, аномальне зростання кількості виборців спостерігалось у понад 20 громадах. Найвищі показники зафіксовано у Кароліно-Бугазькій ОТГ Одеської області, де кількість нових виборців зросла на понад 13%.

КВУ відзначив проблеми в день голосування, пов'язані з недотриманням протиепідемічних норм на виборчих дільницях. Серед них: недотримання вимог щодо соціальної дистанції, порушення порядку перебування осіб у засобах індивідуального захисту (масках), неналежне здійснення термометрії громадян. Частина дільниць не були забезпечені необхідним інвентарем, а тому організовували голосування самостійно, зокрема за власні кошти керівництва комісій. У комісіях також виникали конфлікти щодо того, хто і як має забезпечувати волевиявлення виборців, хворих на коронавірус, за місцем їх перебування. КВУ звертався до Кабінету Міністрів України щодо необхідності централізованої закупівлі засобів захисту (масок, спецкостюмів) та термометрів, а також оплати праці технічних працівників, які мали здійснювати вологе прибирання дільниць під час другого туру виборів.

В окремих випадках унаслідок обмежень щодо максимальної кількості громадян, які можуть одночасно перебувати в приміщенні для голосування, біля виборчих дільниць та в їх приміщеннях утворилися черги. Через це частина виборців заповнювали бюлетені поза межами кабінети

для голосування (на виборчих скриньках, підвіконнях тощо), що є порушенням таємниці голосування. На окремих виборчих дільницях було оголошено перерви для проведення вологого прибирання. Зокрема, члени ДВК зробили перерву на санітарне прибирання на дільниці №560951 в Рівному (тривалість 15 хв). Перерву на прибирання також оголосили на одній із дільниць у Миколаєві (№480891). Дільницю зачинили для дезінфекції на 30 хв. КВУ наголошував, що перерви в роботі ДВК в день голосування суперечать нормам Виборчого кодексу України.

ПОШИРЕНОЮ ПРОБЛЕМОЮ В ДЕНЬ ГОЛОСУВАННЯ СТАЛО НЕРОЗУМІННЯ ВИБОРЦЯМИ ПРАВИЛ ГОЛОСУВАННЯ ВІДПОВІДНО ДО НОВОЇ ФОРМИ ВИБОРЧОГО БЮЛЕТЕНЯ. У результаті громадяни досить часто зверталися по допомогу та роз'яснення щодо особливостей заповнення бюлетеня (зокрема, до членів комісій та спостерігачів).

Спостерігачі КВУ зафіксували факти незаконної агітації напередодні та в день голосування. Масові випадки поширення матеріалів із ознаками агітаційних напередодні дня голосування фіксувалися в усіх областях України. Безпосередньо в день голосування спостерігачі КВУ повідомляли про поширені випадки присутності на виборчих дільницях громадян із так званими брендованими масками. Наприклад, у м. Рівне (ВД №№ 560978, 560965) виборці перебували на дільниці в брендованих масках політичної партії «Рівне разом», яка раніше роздавала їх громадянам. У Херсоні один із кандидатів на посаду міського голови прибув у приміщення для голосування в масці з партійною емблемою та розмістив відповідне фото на своїй сторінці у Facebook. Спостерігачі КВУ повідомляли про факти незаконної агітації шляхом розсилки в день голосування смс-повідомлень. Так, у м. Кам'янець-Подільський у день виборів зафіксовано розсилку на мобільні телефони жителів міста повідомлень із текстом: «25 жовтня – єдиний надійний вибір – Батьківщина».

Проблемним моментом стало забезпечення виборчих прав уразливих груп виборців. За висновками спостерігачів КВУ, абсолютна більшість дільниць не пристосовані до потреб уразливих груп громадян, що не сприяє реалізації їхніх виборчих прав. Норми Виборчого кодексу спричинили труднощі під час голосування виборців, які тимчасово втратили зір. Так, Виборчий кодекс передбачає заборону на фото- та відеофіксацію виборчого бюлетеня у будь-який спосіб під час його заповнення. Водночас виборці з тимчасовою втратою зору за допомогою спеціальних додатків могли б самостійно, без участі сторонніх осіб заповнювати бюлетень у кабінці для голосування.

КВУ фіксував факти перешкоджання роботі спостерігачів у день голосування (ВД №№ 480425, 051582, 120086). В окремих випадках голови комісій відмовлялися допускати спостерігачів, зазначаючи, що на дільниці існують обмеження щодо максимальної кількості осіб, яким дозволено перебування. У м. Рубіжне Луганської області голова ДВК намагався не допустити на дільницю спостерігача КВУ, бо, на його думку, на дільниці вже зареєструвалося багато спостерігачів – 17. Така ситуація суперечить Виборчому кодексу України. В окремих випадках представники поліції виконували невластивні їм функції і фактично втручалися в роботу спостерігачів КВУ: на дільниці №650762 представники поліції перевіряли посвідчення спостерігачів та перебували у приміщенні для голосування, на дільниці №650622 поліцейський фотографував паспорти й посвідчення спостерігачів.

У день голосування спостерігалися традиційні проблеми з виборчими бюлетенями. Безпосередньо під час організації голосування виборців на частині дільниць виявили помилки в тексті бюлетенів. На дільниці №350825 (Кіровоградська обл.) 2394 виборців фактично втратили свій голос через помилку в бюлетені, яку не було своєчасно помічено. Внаслідок помилки під час друку бюлетенів на дільницю потрапили списки кандидатів із іншого округу, виявили це лише в обід протягом дня голосування. На Закарпатті вночі перед днем голосування через помилку передрукували 14 тис. бюлетенів (вибори депутатів Міжгірської ОТГ).

СПОСТЕРІГАЧІ КВУ ПОВІДОМИЛИ ПРО ФАКТИ ПОРУШЕНЬ ЧИННОГО ЗАКОНОДАВСТВА ТА КОНФЛІКТНІ СИТУАЦІЇ, ПОВ'ЯЗАНІ З ПРОВЕДЕННЯМ ПРЕЗИДЕНТСЬКОГО ОПИТУВАННЯ БІЛЯ ПРИМІЩЕНЬ ВИБОРЧИХ ДІЛЬНИЦЬ.

У м. Черкаси (ВД №711040) член ДВК особисто безпосередньо в приміщенні дільниці роздавала бланки президентського опитування. Свої дії вона аргументувала тим, що провести анкетування її попросили волонтери. У м. Бердянськ (ВД №650651) мали місце спроби проводити опитування у приміщенні дільниці. У с. Утківка Харківської обл. (ВД №630869) опитування проводилося в приміщенні виборчої дільниці, у процесі між громадянами та інтерв'юерами виникла низка конфліктних ситуацій. Окремі інтерв'юери фактично здійснювали агітацію та коментували на власний розсуд питання, винесені в текст опитування, що викликало негативну реакцію громадян.

За результатами голосування 25 жовтня⁶ найбільше обраних депутатів – серед осіб, які балотувалися на виборах шляхом самовисування: обрано **6 632** осіб, або 16,12% від усієї кількості обраних депутатів. На другому місці політична партія «Слуга народу» – обрано **6 095** осіб, на третьому ВО «Батьківщина» – **4 281** осіб. У політичної партії «Опозиційна платформа – За життя» 4 050 обраних депутатів, політичної партії «За майбутнє» – **3 940**, політичної партії «Європейська солідарність» – **3 752**.

Загалом хоча б по одному депутатському мандату отримали 110 політичних партій. Сукупно участь у виборах брали 194 партії. Слід зазначити, що вказані цифри враховують кількість обраних депутатів різних рівнів. Тому представленість партій окремо в обласних радах, районних радах, міських радах великих міст різна.

ТОП-10 партій за кількістю отриманих мандатів депутатів місцевих рад

	Кількість обраних депутатів	%
Самовисування	6632	16,12%
«Слуга народу»	6095	14,82%
ВО «Батьківщина»	4281	10,41%
«Опозиційна платформа – За життя»	4050	9,85%
«За майбутнє»	3940	9,58%

⁶ За даними офіційного вебсайту ЦВК, станом на 24 листопада 2020 р.

	Кількість обраних депутатів	%
«Європейська солідарність»	3752	9,12%
«Наш край»	1822	4,43%
ВО «Свобода»	866	2,11%
«Українська стратегія Гройсмана»	625	1,52%
Радикальна партія Олега Ляшка	557	1,35%
«Пропозиція»	554	1,35%

Як і у випадку з депутатами місцевих рад, найбільша кількість переможців виборів на посади сільських, селищних, міських голів — серед осіб, які балотувалися шляхом самовисування: обрано 662 особи. Це 47,52% від загальної кількості обраних осіб. Таким чином, кожен другий обраний голова громади балотувався на виборах як незалежний кандидат.

Якщо говорити про політичні партії, то найбільша кількість обраних голів припадає на партію «Слуга народу» — загалом **225** осіб, або 16,15% від усієї кількості обраних. При цьому жоден кандидат від партії «Слуга народу» не переміг на виборах міських голів обласних центрів України. **На другому місці** серед партій за кількістю обраних голів — «За майбутнє»: **92** голови. **На третьому й четвертому місцях** — ВО «Батьківщина» та «Опозиційна платформа — За життя»: **53** та **52** голови відповідно. У партії «Наш край» **44** обраних голови, партії «Європейська солідарність» — **41**. У решти партій нижчі результати.

ТОП-10 партій за кількістю отриманих мандатів голів громад

	Кількість обраних голів	%
Самовисування	662	47,52%
«Слуга народу»	225	16,15%
«За майбутнє»	92	6,60%
ВО «Батьківщина»	53	3,80%

	Кількість обраних голів	%
«Опозиційна платформа — За життя»	52	3,73%
«Наш край»	44	3,16%
«Європейська солідарність»	41	2,94%
Українська стратегія Гройсмана	28	2,01%
«Довіра»	23	1,65%
«Рідний дім»	19	1,36%
ВО «Свобода»	18	1,29%
«Пропозиція»	18	1,29%

КВУ ПОРІВНЯВ РЕЗУЛЬТАТИ ПРОВЛАДНИХ ПАРТІЙ НА МІСЦЕВИХ ВИБОРАХ ЗА ОСТАННІ РОКИ. Зокрема, проаналізовано кількість депутатських мандатів, отриманих «Слугою народу» на чергових місцевих виборах 25 жовтня 2020 року, партією «Блок Петра Порошенка» на місцевих виборах 25 жовтня 2015 р. та «Партією регіонів» на місцевих виборах 31 жовтня 2010 р. в 21 міській раді міст — обласних центрів та м. Києві. Також зіставлено кількість посад міських голів, отриманих за результатами виборів.

Загалом партія «Слуга народу» отримала менше депутатських мандатів у містах — обласних центрах та м. Києві, ніж «Блок Петра Порошенка» та «Партія регіонів». У цілому за результатами місцевих виборів 2020 року лише 13% обраних депутатів були висунуті партією «Слуга народу». Це менше, ніж у БПП (19%), та втричі менше, ніж у «Партії регіонів» (38%).

Найвищий результат «Слуга народу» отримала в Полтавській (21% обраних депутатів були висунуті партією) та Запорізькій (20%) міських радах. По 19% депутатів від «Слуги народу» працюватимуть також у Сумській, Черкаській та Херсонській міських радах. При цьому партія не матиме жодного депутата у Львівській та Івано-Франківській міських радах (0%), у Тернопільській матиме лише 7%, у Хмельницькій, Чернігівській та Київській міських радах — по 10% депутатів. Уперше за останні роки провладна партія не отримала жодного депутатського мандата в окремих обласних центрах. Загалом результати «Слуги народу» є дещо вищими на півдні та в центрі України, нижчими — на заході. Проте в жодному обласному центрі «Слуга народу» не посіла першого місця за кількістю набраних голосів виборців.

У 2015 р. партія «Блок Петра Порошенка» отримала найвище представництво у м. Києві (43% депутатів), Житомирі (26%) та Одесі (22%). Найнижче — у Харкові (8%) і Дніпрі (9%). У 2010 році «Партія регіонів» була найбільше представлена в Донецьку (94% депутатів) та Луганську (80%), найменше — в Луцьку (6%), Львові (7%), Івано-Франківську (7%) та Хмельницькому (8%).

**Відсоток депутатів,
обраних до складу ради, від партії**

	«Слуга народу», 2020 р.	БПП, 2015 р.	«Партія регіонів», 2010 р.
Вінницька міська рада	11%	19%	10%
Луцька міська рада	12%	19%	6%
Дніпровська міська рада	14%	9%	65%
Житомирська міська рада	17%	26%	23%
Ужгородська міська рада	18%	14%	25%
Запорізька міська рада	20%	13%	68%
Івано-Франківська міська рада	0%	21%	7%
Кропивницька міська рада	14%	21%	53%
Львівська міська рада	0%	16%	7%
Миколаївська міська рада	17%	17%	67%
Одеська міська рада	16%	22%	57%
Полтавська міська рада	21%	19%	10%
Рівненська міська рада	17%	21%	11%
Сумська міська рада	19%	21%	12%
Тернопільська міська рада	7%	17%	18%
Харківська міська рада		8%	69%
Херсонська міська рада	19%	20%	59%
Хмельницька міська рада	10%	17%	8%
Черкаська міська рада	19%	14%	
Чернівецька міська рада	12%	21%	27%
Чернігівська міська рада	10%	21%	30%
Київська міська рада	10%	43%	
Донецька міська рада	X	X	94%
Луганська міська рада	X	X	80%
Севастопольська міська рада	X	X	61%
У середньому	13%	19%	38%

У «Слуги народу» також нижчі результати за кількістю обраних міських голів. Партія не отримала жодної посади міського голови в обласних центрах України. Для порівняння: від БПП було обрано 5 міських голів, від «Партії регіонів» – 10 голів.

Обрано міських голів (+)

	«Слуга народу», 2020 р.	БПП, 2015 р.	«Партія регіонів», 2010 р.
Вінницька міська рада	–	–	–
Луцька міська рада	–	+	–
Дніпровська міська рада	–	–	+
Житомирська міська рада	–	+	+
Ужгородська міська рада	–	–	–
Запорізька міська рада	–	–	–
Івано-Франківська міська рада	–	–	–
Кропивницька міська рада	–	+	+
Львівська міська рада	–	–	–
Миколаївська міська рада	–	–	–
Одеська міська рада	–	–	+
Полтавська міська рада	–	–	–
Рівненська міська рада	–	–	–
Сумська міська рада	–	–	–
Тернопільська міська рада	–	–	+
Харківська міська рада	–	–	+
Херсонська міська рада	–	–	+
Хмельницька міська рада	–	–	–
Черкаська міська рада	–	–	–
Чернівецька міська рада	–	–	–
Чернігівська міська рада	–	+	+
Київська міська рада	–	+	–
Донецька міська рада	X	X	+
Луганська міська рада	X	X	+
Севастопольська міська рада	X	X	–

ВИСОКИЙ РЕЗУЛЬТАТ НА МІСЦЕВИХ ВИБОРАХ ПРОДЕМОНСТРУВАТИ ТАК ЗВАНІ РЕГІОНАЛЬНІ ПОЛІТИЧНІ ПАРТІЇ (політичні сили, діяльність яких зосереджена виключно в межах однієї чи кількох областей, а іноді й у межах одного міста). У місті Вінниця перемогу на виборах із результатом 34 мандати із загалом 54 депутатів отримала партія «Українська стратегія Гройсмана», у Харкові переміг «Блок Кернеса — Успішний Харків!» (партія отримала 40% мандатів депутатів ради), у Хмельницькому — «Команда Симчишина» (61% мандатів), в Одесі — партія «Довіряй ділам» Геннадія Труханова (31% мандатів), у Чернігові — партія «Рідний дім» (представники цієї політичної сили становлять 61% депутатів ради), у Запоріжжі — «Партія Володимира Буряка «Єднання» (25% депутатів міської ради).

За даними КВУ, участь у місцевих виборах 2020 р. у ролі кандидатів взяли понад пів сотні народних депутатів України. Переважно вони балотувалися в обласні ради. За результатами місцевих виборів 31 народний депутат України переміг на виборах до обласних рад. Найбільше народних депутатів перемогли на виборах до Волинської обласної ради — відразу 5 народних депутатів: Ігор Палиця, В'ячеслав Рубльов, Ігор Гузь, Степан Івахів та Ірина Констанкевич. Усі вони представляли партію «За майбутнє». Четверо народних депутатів перемогли на виборах до Хмельницької обласної ради. По три народні депутати обралися за списками партій до Львівської, Вінницької та Одеської облрад. Однак на практиці така ситуація не призвела до зменшення кількості чинних народних депутатів України. В абсолютній більшості випадків народні депутати не змінювали місце роботи і залишилися працювати у Верховній Раді України. Замість них до складу місцевої ради пройшли їхні однопартійці, які були наступними в черзі. Така схема дає партіям змогу заручитися додатковою підтримкою громадян на місцевих виборах, оскільки виборці часто схильні голосувати за відомих політиків, які очолюють партійні списки. Однак за своєю суттю такі дії є маніпулятивними щодо громадян, оскільки абсолютна більшість народних депутатів не мали реальних намірів працювати в органах місцевого самоврядування, покинувши роботу у Верховній Раді України.

НА МІСЦЕВИХ ВИБОРАХ 2020 Р. ВПЕРШЕ БУЛО ЗАСТОСОВАНО ПРОПОРЦІЙНУ ВИБОРЧУ СИСТЕМУ ІЗ ВІДКРИТИМИ СПИСКАМИ. Результати виборів показали, що лише частина кандидатів справді були обрані за відкритими списками, тоді як інші — за так званою закритою частиною списку. КВУ проаналізував результати виборів до всіх міських рад міст — обласних центрів України, а також м. Києва.

За даними КВУ, половина депутатів у таких громадах були обрані за закритою частиною списку. Тобто вони отримали мандат не в результаті голосування виборців округу за їхню кандидатуру, а завдяки місцю в списку партії. Загалом 50% кандидатів були обрані у єдиному багатомандатному виборчому окрузі. Інші 50% були обрані у виборчих округах, у яких балотувалися, подолавши 25% від виборчої квоти. У цілому 561 депутат міських рад із 1164 був обраний у єдиному багатомандатному виборчому окрузі. Як правило, кількість депутатів, обраних у єдиному окрузі, була вищою для партій, які, хоч і подолали виборчий бар'єр, отримали незначну кількість мандатів (тобто такі кандидати не подолали 25-відсоткової виборчої квоти, необхідної для проходження в раду із виборчого округу). У партій із вищою підтримкою громадян відсотків депутатів, обраних безпосередньо виборцями в округах, був вищим.

У Вінницькій міській раді у єдиному багатомандатному виборчому окрузі (закрита частина списку) було обрано лише 35% депутатів, тоді як у Луцькій — 64%. Це пояснюється тим, що у Вінницькій міськраді мандати здобули лише чотири партії, причому «Українська стратегія Гройсмана» отримала відразу 34 мандати із загалом 54 в раді (із 34 депутатів партії лише 4 пройшли за закритими списками, решта 30 — за відкритими, набравши 25% виборчої квоти у своїх округах). Таким чином, результати партії були достатньо високими, щоб майже всі кандидати,

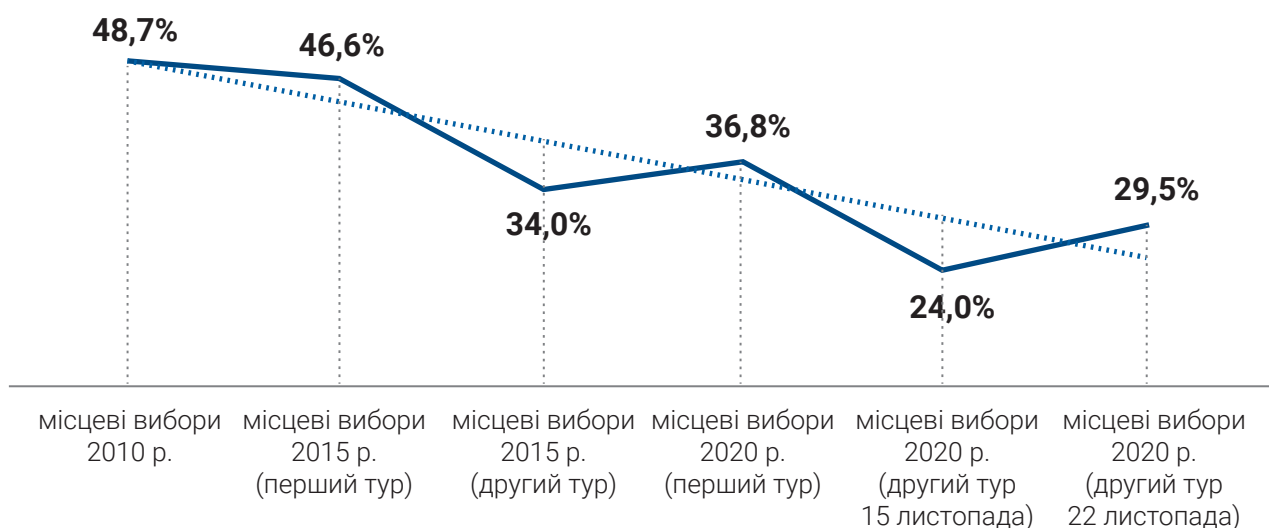
які перемогли, подолали виборчу квоту в своїх округах. Натомість у Луцькій міській раді мандати отримали одразу шість політичних партій. Схожа ситуація склалася в Житомирській міській раді, де мандати отримали також шість партій, і відсоток депутатів, які пройшли в раду за закритою частиною списку, був високий – 67%. У Івано-Франківській міськраді за закритими списками пройшли лише 38% депутатів, що пояснюється наявністю партії-лідера та загалом невеликої кількості партій, які потрапили до ради (загалом мандати отримали три партії, причому ВО «Свобода» отримала 28 із 42 мандатів). Найбільш показовий приклад – Кропивницька міська рада, до якої потрапила найбільша кількість депутатів із закритої частини списків – 79% депутатів ради. Це пояснюється тим, що до складу ради пройшли представники відразу 8 партій (у результаті у партій «Наш край», «Рідне місто», «Опозиційна платформа – За життя», «Слуга народу» жодного депутата не обрали безпосередньо в округах: вони не набрали необхідної квоти).

	Загалом депутатів у раді	Кількість депутатів, обраних у єдиному багатомандатному виборчому окрузі (т. зв. закрита частина списку)	%
Вінницька міська рада	54	19	35%
Луцька міська рада	42	27	64%
Дніпровська міська рада	64	31	48%
Житомирська міська рада	42	28	67%
Ужгородська міська рада	38	21	55%
Запорізька міська рада	64	24	38%
Івано-Франківська міська рада	42	13	31%
Кропивницька міська рада	42	33	79%
Львівська міська рада	64	20	31%
Миколаївська міська рада	54	26	48%
Одеська міська рада	64	25	39%
Полтавська міська рада	42	28	67%
Рівненська міська рада	42	30	71%
Сумська міська рада	42	16	38%
Тернопільська міська рада	42	21	50%
Харківська міська рада	84	27	32%
Херсонська міська рада	54	21	39%

	Загалом депутатів у раді	Кількість депутатів, обраних у єдиному багатомандатному виборчому окрузі (т. зв. закрита частина списку)	%
Хмельницька міська рада	42	19	45%
Черкаська міська рада	42	29	69%
Чернівецька міська рада	42	28	67%
Чернігівська міська рада	42	20	48%
Київська міська рада	120	55	46%

Явка на місцевих виборах фактично була найнижчою за останні десять років в Україні. Так, на чергових місцевих виборах 2010 року явка становила **48,7%**, на місцевих виборах 2015 р. (перший тур) – **46,6%**, на місцевих виборах 2015 р. (другий тур) – **34%**, на місцевих виборах 2020 р. (перший тур) – **36,8%**, на місцевих виборах 2020 р. (другий тур 15 листопада) – **24%**, на місцевих виборах 2020 р. (другий тур 22 листопада) – **29,5%**.

Явка на місцевих виборах (2010–2020 рр.)

Другий тур виборів

Особливістю підготовки до проведення другого туру місцевих виборів в Україні стала суттєва затримка із встановленням результатів голосування 25 жовтня 2020 р. З одного боку, вона була спричинена новим виборчим законодавством, яке ускладнило в значній кількості громад процедури підрахунку голосів через використання пропорційної виборчої системи з відкритими списками. У громадах, де використовувалися відкриті списки, членам дільничних комісій необхідно було порахувати голоси, віддані не лише за місцеві організації політичних партій, але й за кожного кандидата від таких організацій. Як показує моніторинг КВУ, в частини виборчих комісій виникли складнощі з розумінням алгоритмів підрахунку голосів виборців.

Спостерігачі КВУ повідомляли про помилки в роботі виборчих комісій під час процедури підрахунку голосів та заповнення виборчої документації. Унаслідок цього сповільнився процес передачі протоколів для ТВК. Наприклад, у Кропивницькому протоколи до міської ТВК станом на ранок 26 жовтня надали лише 15 ДВК зі 124, у Дніпрі станом на 11 ранку було прийнято протоколи 68 ДВК із 425, у Черкасах станом на 11 ранку було прийнято протоколи близько 15% ДВК. Спостерігачі КВУ повідомили про черги під час прийому виборчої документації. На окремих дільницях члени комісії виявили помилки в протоколах безпосередньо після початку підрахунку голосів (м. Рівне, ВД №560958: у протоколі не було надруковано прізвище одного з кандидатів).

Однак **основною причиною затримки зі встановленням результатів виборів стали численні звернення політичних партій та кандидатів до судів з метою оскарження результатів голосування.** Так, станом на 10 листопада 2020 р., коли результати виборів вже кілька днів як мали бути встановлені, у таких містах, як Чернівці, Тернопіль, Львів, Бровари, все ще залишалися проблеми з визначенням результатів. Затягнувся процес встановлення результатів виборів до Київської, Волинської, Херсонської, Одеської обласних рад. Унаслідок затягування процесу встановлення результатів виборів другий тур виборів у м. Чернівці було призначено на 29 листопада 2020 р., у м. Кривий Ріг — на 6 грудня 2020р. У м. Бровари Київської області вибори було визнано такими, що не відбулися: 9 листопада 2020 р. Київський окружний адміністративний суд зобов'язав Броварську міську ТВК повторно провести місцеві вибори голови й депутатів Броварської об'єднаної територіальної громади.

За оцінкою КВУ, часто подані політичними партіями й кандидатами вимоги щодо перерахунку голосів та визнання виборів недійсними не були належним чином обґрунтовані й не базувалися на реальних фактах порушень виборчого законодавства в день голосування. Наприклад, попри звинувачення у масових фальсифікаціях, спостерігачі КВУ не зафіксували значних проблем під час організації виборів у Львові. КВУ зазначив, що затягування підрахунку голосів в окремих громадах мало ознаки політтехнології та використовувалося з метою перерахування голосів виборців на користь зацікавлених партій чи кандидатів. КВУ закликав політичні партії та кандидатів відповідально ставитися до подання позовних заяв і не зловживати правом на судові оскарження, штучно затягуючи встановлення результатів виборів.

Унаслідок порушень виборчого законодавства ЦВК достроково припинила повноваження окремих територіальних виборчих комісій. Зокрема, Марганецької міської ТВК Дніпропетровської області, Васильківської міської ТВК Київської області, Фастівської міської ТВК Київської області, Броварської міської ТВК Київської області, Херсонської обласної ТВК, Буринської міської ТВК Сумської області.

Другий тур виборів 15 листопада

15 листопада 2020 р. відбувся другий тур виборів у семи містах: Луцьку, Краматорську, Одесі, Сумах, Херсоні, Кам'янці-Подільському, Українці (Київська область). Участь у виборах могли взяти 1,5 млн. виборців, голосування відбулося на 932 виборчих дільницях.

НАПЕРЕДОДНІ ДНЯ ГОЛОСУВАННЯ СПОСТЕРІГАЧІ КВУ ВІДЗНАЧИЛИ АКТИВНЕ ВИКОРИСТАННЯ ТЕХНОЛОГІЙ «ЧОРНОГО ПІАРУ». Наприклад, у групі в соцмережі Facebook у м. Херсон була поширена інформація про те, що один із кандидатів у мери міста начебто планував ініціювати знесення пам'ятника Георгію Потьомкіну, якого вважають засновником Херсона. Значну кількість матеріалів із чорним піаром поширювали в Telegram-каналах, де неправдива інформація публікувалася на засадах анонімності. За даними КВУ, такі групи користувалися досить великою популярністю серед місцевих жителів та суттєво впливали на формування громадської думки щодо того чи іншого кандидата, охоплюючи значну аудиторію. В Одесі кандидати використовували провокативні гасла на кшталт: «Мир і стабільність чи війна і розруха?». Також значна кількість матеріалів із ознаками чорного піару поширювалася в містах Луцьку й Краматорську.

Вибори 15 листопада відбулися на тлі введення в Україні так званого карантину вихідного дня, пов'язаного з боротьбою проти пандемії коронавірусу. Цей карантин було запроваджено з 14 листопада. Згідно з рішенням уряду на вихідних було заборонено працювати закладам громадського харчування, нічним клубам, кінотеатрам, торгово-розважальним центрам. Рішення уряду прямо не впливало на виборчий процес, однак, за даними КВУ, через відсутність належної інформаційної кампанії з боку держави частина виборців могли не розуміти, чи відбудеться голосування в неділю в умовах карантину вихідного дня. Зокрема, з такими питаннями громадяни досить часто зверталися на гарячу лінію КВУ. Тож відсутність достатньої інформації щодо карантину вихідного дня могла вплинути на явку виборців.

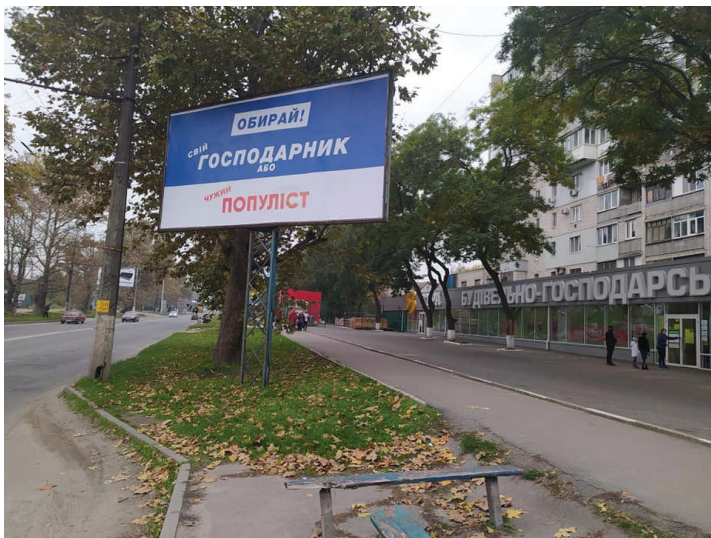
Також особливістю кампанії другого туру стали спроби проведення дебатів. Однак повноцінні дебати за участю обох кандидатів швидше були винятком. Зокрема, такі дебати відбулися в м. Луцьк. Натомість у м. Кам'янець-Подільський та м. Суми участь у дебатах взяв лише один кандидат.

У цілому КВУ відзначив, що день голосування 15 листопада 2020 р. пройшов відповідно до стандартів вільних та чесних виборів, однак у двох громадах із семи було зафіксовано порушення, які могли свідчити про використання технології підкупу виборців (зокрема, в м. Краматорськ, м. Українка).

СЕРЕД ПРОБЛЕМ ТА ПОРУШЕНЬ, ЗАФІКСОВАНИХ У ДЕНЬ ГОЛОСУВАННЯ 15 ЛИСТОПАДА, — ПОМИЛКИ В РОБОТІ ВИБОРЧИХ КОМІСІЙ, ПОРУШЕННЯ ПРОТИЕПІДЕМІЧНИХ ПРАВИЛ, НЕЗАКОННА АГІТАЦІЯ. У Краматорську Донецької області на виборчій дільниці №141050 члени виборчої комісії прийняли рішення про обмеження пересування офіційних спостерігачів. Їм виділили окремі місця в приміщенні (за колоною) і повідомили, що вони не можуть пересуватися по центру залу. До колони скотчем було прикріплено напис: «По центру зала не ходить! (Тільки в сменній обуви)».

У Херсоні спостерігачі КВУ зафіксували факти незаконної агітації. Так, жителі міста в день голосування отримували смс із текстом: «Городу нужен свой мэр-хозяйственник, а не чужой популист». Також на вулицях міста було розміщено білборди, виконані в стилістиці кандидатів, які вийшли до другого туру виборів. Зокрема, ішлося про рекламні площини з написами: «Обирай! Свій господарник або чужий популист», а також білборди із зображенням динозаврів і написом «так» (влітку за ініціативи одного з кандидатів у Херсоні відбулася виставка-атракціон «Великі

динозаври»). Крім того, напередодні дня голосування було розміщено оголошення про грошову винагороду для громадян за інформацію про виборчі фальсифікації: «Внимание! Вознаграждение 30 000 грн за достоверную информацию о подкупе избирателей, «сетках», попытках сфальсифицировать выборы городского головы Херсона 15 ноября!»; зазначено номер телефону, за яким рекомендовано звертатися. В Одесі на дільниці №511287 спостерігачі КВУ повідомили про присутність члена комісії в масці з символікою політичної партії «Опозиційна платформа – За життя», кандидат від якої брав участь у другому турі виборів міського голови. Також спостерігачі КВУ повідомили, що в день голосування вулицями Одеси пересувалися автомобілі з гучномовцями, з яких лунали заклики до жителів міста прийти на виборчі дільниці та агітаційне гасло одного з кандидатів: «Дорогие одесситы! Сегодня, 15 ноября, состоятся выборы одесского городского головы! Приходите и голосуйте! Выберите мир и процветание Одессы».

У Краматорську спостерігачі КВУ повідомили про підозру щодо використання технології «виборчих каруселей» та підкупу виборців. На трьох дільницях у місті зафіксовано фотографування бюлетенів, що могло свідчити про організацію підкупу. Такі випадки зафіксовано на дільницях №141042, №141027, №141021. На дільниці №141042 молодий чоловік після голосування демонстрував телефон іншому громадянину, який прийшов із ним на дільницю, але сам не голосував. Про цей випадок повідомили членам комісії, однак зазначені особи на той момент уже залишили приміщення виборчої дільниці. Спостерігачі КВУ інформували про аналогічні випадки на двох інших дільницях міста. Так, на виборчій дільниці №141027 поліція затримала виборця, який зробив фото свого заповненого бюлетеня. Аналогічний випадок трапився на виборчій дільниці №141021. Системні випадки фотографування бюлетенів можуть свідчити про використання технології підкупу виборців: громадяни, які отримали грошові кошти, фотографують заповнені бюлетені як доказ того, що вони проголосували за потрібного кандидата. Також у Краматорську поблизу будівлі, де розміщувалася виборча дільниця №140983, невідомі особи обстріляли пейнтбольними кулями з фарбою автомобіль «Газель». Водій повідомив про цей випадок у поліцію. Спостерігачі КВУ інформували, що саме цей автобус міг здійснювати підвезення громадян до виборчої дільниці на користь одного з кандидатів.

Спостерігачі КВУ відзначили численні факти недотримання вимог щодо протиепідемічних заходів на виборчих дільницях у день голосування. Наприклад, на дільниці №151043 член комісії особисто перевіряв паспорти громадян, беручи їх до рук. У Краматорську на дільниці №141042

спостерігалися організаційні проблеми: через приміщення дільниці пролягав вузький шкільний коридор, були відсутні захисні екрани, дистанції між членами комісії не було дотримано. Серед найпоширеніших проблем: відсутність температурного скринінгу або проведення його в неналежний спосіб, використання одних і тих самих масок упродовж усього дня голосування (члени комісій міняли маски лише зрідка), непроведення на виборчих дільницях вологого прибирання та дезінфекції, недотримання вимог щодо соціальної дистанції (зокрема, вимог щодо мінімум одного метра дистанції між членами виборчої комісії).

Другий тур виборів 22 листопада

22 листопада відбувся другий тур виборів в одинадцяти містах: Дніпрі, Миколаєві, Львові, Полтаві, Рівному, Черкасах, Ужгороді, Слов'янську (Донецька обл.), Бердянську (Запорізька обл.), Дрогобичі (Львівська обл.), Нікополі (Дніпропетровська обл.).

НАПЕРЕДОДНІ ДНЯ ГОЛОСУВАННЯ СПОСТЕРІГАЧІ КВУ ВІДЗНАЧИЛИ АКТИВНІШЕ НАДХОДЖЕННЯ ПОВІДОМЛЕНЬ ПРО МОЖЛИВЕ ВИКОРИСТАННЯ ТЕХНОЛОГІЇ ПІДКУПУ ВИБОРЦІВ.

Напередодні другого туру виборів у м. Черкаси в соціальних мережах (Instagram, Facebook, Viber) масово поширювалися оголошення з пропозиціями для громадян долучитися до виборів у ролі так званих «десятників». Такі дії могли свідчити про організацію сітки для підкупу виборців. Представники черкаського обласного відділення КВУ зателефонували за вказаними в соціальних групах номерами телефонів, де їм справді запропонували долучитися до роботи і залучити виборців до голосування в обмін на фінансову винагороду від одного з кандидатів. Зокрема, один із чоловіків, який запрошував на «десятників» роботу в мережі Viber, вказав номер телефону, за яким потрібно було зателефонувати. У приватній розмові чоловік пояснив завдання: необхідно агітувати виборців прийти й підтримати на виборах міського голови одного з кандидатів. Тих виборців, які готові його підтримати, необхідно було занести до спеціального списку, вказавши їхні прізвища, імена, по батькові, номери телефонів і адреси. Обіцяна оплата за одну залучену людину становила 100 грн. У черкаських інтернет-ЗМІ було поширено скріншоти з такими пропозиціями в соціальних мережах, а також оприлюднено відеозаписи розмов із організаторами сітки з підкупу виборців. КВУ звертався до Національної поліції із закликом невідкладно розслідувати усі наявні інформаційні повідомлення та посилити заходи з протидії можливим мережам підкупу виборців у місті.

У м. Ужгород представники Національної поліції затримали громадянина, який намагався скупити голоси виборців на користь одного з кандидатів. До схеми було залучено голову правління одного із ОСББ для збору підписів виборців, які погодилися продати свій голос. За «голос» обіцяли 500 грн. У м. Дніпро працювали кілька Viber-груп, де виборцям пропонували по 1500 грн та організували збір персональних даних громадян. У м. Полтава журналісти оприлюднили відео, на якому команда одного з кандидатів брала участь у роздачі виборцям іменних пакетів та конвертів від кандидата.

Також спостерігачі КВУ зафіксували низку фактів непрямого підкупу виборців. У м. Бердянськ кандидат на посаду міського голови О. Свідло поширив на своїй сторінці у Facebook низку прикладів надання виборцям товарів від свого імені. Зокрема, інформацію про безкоштовне надання частині жителів міста приладів для обліку газу. У м. Полтава виборцям роздавали подарункові пакети від одного з кандидатів та захисні маски. У м. Рівне кандидат на посаду міського

голови В. Шакирзян повідомив, що 12 листопада Рівненська обласна дитяча лікарня отримала велику кількість масок за його сприяння. Також кандидат передав лікарні нові рентген-плівки та закупив необхідні матеріали для Рівненського обласного діагностичного центру.

Як і напередодні другого туру 15 листопада, перед 22 листопада спостерігачі КВУ повідомили про масове використання технологій із ознаками чорного піару. Загалом порівняно з першим туром кількість випадків застосування таких технологій значно зросла. У м. Львів було масово розповсюджено спецвипуск газети «Ратуша» з матеріалами проти міського голови А. Садового. При цьому редакція газети офіційно повідомила, що вона не мала стосунку до поширення цих матеріалів. У м. Дніпро було поширено газету «Дніпровський акцент» із заголовком: «Не можеш купити – убей. Как Филатов и Корбан рвутся к власти по кровавым следам». У м. Ужгород розповсюджували провокативні листівки, де один із кандидатів зображений у весільній фаті. Щодо іншого кандидата поширено неправдиву інформацію, нібито він купив ресторан у центрі Відня за 1 млн доларів. У м. Слов'янськ в одному із місцевих Telegram-каналів, який було зареєстровано лише 16 листопада 2020 р., було оприлюднено відеоролик кандидати, яка раніше обіймала посаду міського голови; у ролик вона прямо звинувачувала одного з кандидатів у корупційних діях. Також у м. Слов'янськ у соціальних мережах було поширено інформацію про те, що один із кандидатів, який є власником підприємства, дав наказ вигнати з території Слов'янського машинобудівного заводу собаку і втопити цуценят. У м. Рівне та м. Львів поширювалися матеріали, в яких кандидатів звинувачували у співпраці із проросійськими політиками.

Основною темою виборчої кампанії стало запровадження в Україні карантину вихідного дня. Більшість кандидатів на посади мерів у кампанії до другого туру виборів використовували питання карантину вихідного дня задля здобуття додаткової підтримки виборців. Ішлося про критику дій уряду щодо запровадження такого рішення. Міський голова Львова та кандидат у другому турі А. Садовий заявив, що Львів не виконуватиме рішення уряду про карантин вихідного дня, суботу й неділю було оголошено робочими днями, а згодом заявлено, що міська рада оскаржить у судах усі накладені на підприємців штрафи. Про відмову виконувати рішення уряду про карантин вихідного дня заявив і міський голова Черкас А. Бондаренко, а також міський голова Дніпра Б. Філатов. Розкритикував ідею запровадження карантину вихідного дня міський голова Миколаєва О. Сенкевич. Інший кандидат у Миколаєві В. Чайка взяв участь у протесті підприємців міста проти запровадження карантину вихідного дня. У м. Слов'янськ кандидат П. Придворов заявив: «Мы сделаем все, чтобы не только добиться отмены драконовских ограничительных мер, инициированных правительством, но и оказать поддержку предпринимателям на местном уровне!» У цілому така ситуація показала малозмістовність кампанії перед другим туром, оскільки питання на кшталт карантину вихідного дня доволі опосередковано стосувалися повноважень місцевої влади.

Спостерігачі КВУ зафіксували використання перед другим туром технологій, пов'язаних із явкою виборців. У м. Полтава виборцям телефонували невідомі особи, які фактично залякували громадян, наголошуючи, що прихід на виборчу дільницю може бути небезпечним з огляду на ризик зараження коронавірусною інфекцією (громадян запитували: «Чи знаєте ви, що в розпал пандемії коронавірусу, коли зростає кількість смертельних випадків, краще уникати зібрань людей, не виходити з дому, обмежити коло спілкування?»). У м. Миколаїв комунальне підприємство «Агентство розвитку Миколаєва» ініціювало розіграш серед виборців художніх альбомів в обмін на фото біля виборчої дільниці. Технології, пов'язані з явкою виборців, також використовувалися у Львові, Дніпрі, Слов'янську.

КВУ наголосив, що процес підготовки голосування в умовах пандемії коронавірусу відзначався певною хаотичністю. Наприклад, у м. Бердянськ міська рада відзвітувала на офіційному веб-сайті про закупівлю необхідних засобів для проведення виборів в умовах коронавірусу, а у м. Миколаїв було оголошено дводенні канікули в школах з огляду на потребу проводити дезінфекцію приміщень після закінчення голосування.

В окремих громадах, зокрема у Полтаві та Ужгороді, виникли проблеми з належною роботою членів дільничних виборчих комісій перед другим туром виборів. У Полтаві 18 листопада 2020 р. міська ТВК із 14:00 до 21:00 проводила засідання, фактично увесь час займаючись питаннями заміни членів ДВК, які відмовлялися працювати на другому турі виборів. В Ужгороді проблеми виникли на третині з 70 ДВК. Про те, що члени комісій масово відмовлялися працювати, у ТВК дізналися після того, як почали їх обдзвонювати. Основна причина відмов – відсутність доплат для членів ДВК від кандидатів і партій, які не пройшли до другого туру виборів. Відповідно до ч. 8 ст. 281 Виборчого кодексу підготовка і проведення повторного голосування здійснюються дільничними виборчими комісіями у тому самому складі, який проводив голосування на відповідних виборах у відповідних виборчих округах. Однак партії та кандидати, які номінували таких членів комісій на перший тур, могли бути не представлені в другому турі голосування, відповідно, не були зацікавлені оплачувати роботу членів комісій, яких номінували до складу ДВК. Загалом це висвітлює проблеми з оплатою праці членів комісій, які існують у державі. Розмір офіційних державних доплат є незначним (237 грн за день роботи), тому додаткові кошти за роботу на виборах члени ДВК традиційно отримують від партій та кандидатів, які їх номінують. Щоправда, така практика не передбачена чинним законодавством і не сприяє прозорості виборчих фінансів.

У ніч перед днем голосування суд скасував реєстрацію спостерігачів від одного з кандидатів у мери Ужгорода. За інформацією КВУ, в неділю, 22 листопада 2020 р., близько четвертої ранку Закарпатський окружний адміністративний суд ухвалив рішення за позовом кандидата на посаду міського голови Ужгородської ОТГ Б. Андріїва, який вимагав скасувати реєстрацію спостерігачів на виборах 22 листопада від партії «Слуга народу» та кандидата В. Щадея. Як пояснили представникам КВУ у штабі Б. Андріїва, вони подали позов у суботу, 21 листопада, на підставі того, що у випадку зі спостерігачами від «Слуги народу» були пропущені терміни подання та реєстрації спостерігачів, а у випадку зі спостерігачами від кандидата В. Щадея наявна невідповідність законодавству (за твердженням штабу Б. Андріїва, спостерігачі від кандидата були подані з формулюванням, що він є самостійним суб'єктом виборчого процесу, а насправді він був кандидатом від партії «Слуга народу»). У підсумку Закарпатський окружний адміністративний суд частково задовольнив позов Б. Андріїва, скасувавши реєстрацію спостерігачів від В. Щадея, натомість зберігши чинність реєстрації спостерігачів від «Слуги народу».

За спостереженнями КВУ, другий тур виборів 22 листопада 2020 р. переважно відбувся відповідно до міжнародних стандартів та українського законодавства, однак у низці міст зафіксовано використання технологій, спрямованих на підкуп виборців. Зокрема, спостерігачі КВУ відзначали численні випадки фотографування виборчих бюлетенів та підвезення виборців до виборчих дільниць. **порівняно з першим туром виборів та порівняно з голосуванням 15 листопада Кількість фактів і масштаби застосування технологій, пов'язаних із підкупом, значно зросли.** За умови низької явки виборців технологія підкупу виборців могла справити суттєвий вплив на результати волевиявлення.

Випадки фотографування заповнених бюлетенів свідчать про організацію схеми з підкупу виборців. У Черкасах (дільниця №711073) після фотографування бюлетеня на місце було викликано представників поліції, які склали відповідний протокол. У Дніпрі фотографування бюлетенів

зафіксовано на дільницях №№ 121113, 121275, 121052, 121290. Також у місті в одній із неформальних Viber-груп під назвою «Підробіток. Вибори в Дніпрі» виборцям пропонували залишити свої паспортні дані, щоб надалі проголосувати в обмін на 1,5 тис. грн. На день виборів ця група налічувала майже 25 тис. учасників. У місті Рівне на дільниці №560985 поліція також затримала виборця, який сфотографував бюлетень.

У Черкасах спостерігачі КВУ повідомили про понад десять фактів підвезення виборців до дільниць приватним автотранспортом. Зокрема, такі випадки зафіксовані на виборчих дільницях №711073 і 711068. Виборців підвозили окремими автомобілями: водій залишався за кермом, виборець ішов голосувати, потім повертався до машини. За час спостереження таких візитів одних і тих самих автомобілів зафіксовано до десяти, що могло свідчити про задіяння мереж «сіток» для підкупу виборців. Спостерігачі КВУ повідомили про цю діяльність поліції. Такі випадки були зафіксовані на тих самих дільницях, де й фотографування бюлетенів. У Дніпрі спостерігачі КВУ повідомили про факт організованого підвезення виборців до дільниці №121068. У місті Нікополь (Дніпропетровська область) спостерігачі КВУ виявили підвезення виборців легковим автомобілем до дільниці №120759.

У Бердянську біля п'яти виборчих дільниць (№№ 230638, 230640, 230645, 230652, 230654) спостерігачі КВУ зафіксували осіб зі списками громадян, які відмічали виборців, що прибували на дільниці. Такі дії мали ознаки контрольованого голосування та могли свідчити про використання технології підкупу виборців. У місті Черкаси на дільниці №711078 спостерігачі КВУ зафіксували спробу винесення бюлетеня. Спостерігачі запобігли порушенню та завадили виборцю винести бюлетень. Чоловік кинув бюлетень до скриньки й утік з місця події.

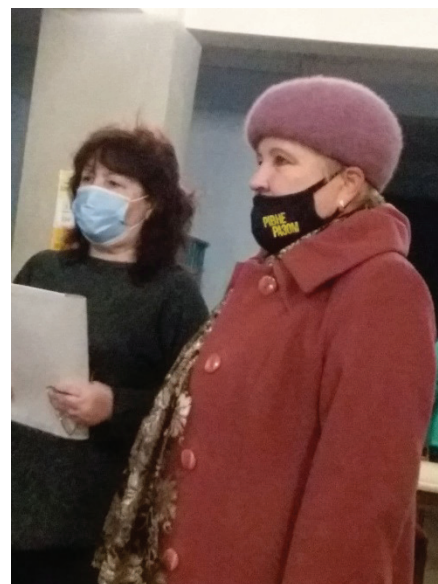
Спостерігачі КВУ повідомляли про значну кількість випадків неналежного дотримання протиепідемічних норм на виборчих дільницях. Зокрема, у м. Черкаси на дільниці №711014 ТВК забезпечила комісію 25 масками та одним антисептиком. Адміністрація школи, де розташовувалася дільниця, додатково видала маски, термометр і три антисептики. Рукавички члени ДВК купували самостійно. На дільниці №711002 члени ДВК принесли свої маски та рукавички, антисептик надала школа, де було розташовано приміщення дільниці. На дільниці №710996 голосування за місцем перебування виборців забезпечували члени ДВК, які не мали належного захисту, тобто костюмів, щитків тощо. У Рівному приміщення дільниці №560984 (актовий зал ТзОВ «Управляюча компанія «Рівне Дім Сервіс») не опалювалося. Члени ДВК змушені були перебувати там у верхньому одязі. У Львові карантинних заходів переважно дотримувалися, хоча в окремих випадках члени комісій доволі формально та вибірково підходили до здійснення температурного скринінгу. На окремих дільницях була відсутня окрема кабінка для голосування осіб з ознаками ГРВІ. Приміщення для голосування не завжди провітрювалися, частина виборців та членів виборчих комісій вдягали маски неналежним чином. У Миколаєві (дільниця №480873) була відсутня окрема кабінка для голосування осіб із ознаками ГРВІ, члени комісій, які працювали з виборцями, перебували за столами без масок, температура на вході не вимірювалася. На дільниці №480860 член комісії, який вимірював температуру, працював без маски. У Рівному на дільниці №560986 одразу в кількох виборців термометр зафіксував температуру 32 градуси. На дільницях №№ 560011, 560973 вранці не здійснювався температурний скринінг. На дільниці №560970 у перших виборців, які приходили на дільницю, температура показувала 36,1 градуса. На дільниці №560949 члени комісії змогли налаштувати термометр лише з допомогою спостерігача КВУ. На дільниці №560936 члени комісії вирішили зачинити одну з кабинок для голосування. У такий спосіб було вирішено відділити звичайні кабінки від кабінки, призначеної для голосування осіб із підвищеною температурою. У Черкасах на виборчій дільниці №710977 члени комісії скаржилися, що замість антисептика їм видали пляшку з-під мінеральної води з невідомою рідиною і вони боялися нею користуватися.

Спостерігачі КВУ відзначали неналежну якість частини приміщень для голосування. У Рівному на дільниці №560972 (спортивний зал дитячого садка №47) не всі спостерігачі мали можливість моніторити процес голосування. Приміщення, де голосували виборці, було невелике за розміром, тому комісія вирішила, що в ньому можуть перебувати одночасно лише три спостерігачі. Рішення було прийнято для дотримання безпечної дистанції. Однак унаслідок цього не всі спостерігачі мали змогу працювати. У Слов'янську на дільниці №141216 приміщення для голосування складалося з двох кімнат. У результаті члени комісії не могли спостерігати, що відбувалося в іншій кімнаті, де були розташовані кабінки та скриньки для голосування.

КВУ зафіксував незаконні спроби перешкоджання роботі спостерігачів. У м. Миколаїв спостерігачам мобільної групи КВУ пошкодили автомобіль. Інцидент стався біля виборчих дільниць №№ 840742, 840743. Поки представники КВУ перебували на виборчій дільниці, невідомі особи пошкодили автомобіль мобільної групи: спустили шини та погнули диски. Мобільна група здійснювала ремонт автомобіля. Представники КВУ пов'язали інцидент зі своєю діяльністю зі спостереження за виборами.

Спостерігачі КВУ зафіксували низку випадків голосування виборців поза межами виборчої кабінки. На дільниці №41203 о 09:50 ранку літня жінка поставила відмітку в бюлетені відразу після його отримання, не дійшовши до кабінки для голосування. Також факт голосування поза виборчою кабінкою було зафіксовано у Львові на дільниці №462143: поза кабінкою проголосували літній чоловік та його донька. Після заяви з боку спостерігача КВУ члени виборчої комісії зробили виборцям зауваження. Однак виборці не відреагували, почали вживати нецензурну лексику. У результаті жінка заповнила бюлетень біля кабінки для голосування, чоловік – на столі членів ДВК.

Спостерігачі КВУ зафіксували факти незаконної агітації на виборах. У м. Слов'янськ у день голосування було розміщено агітаційні плакати та білборди, виконані в стилістиці кандидатів та з гаслами кандидатів («Слов'янськ, довіряй ділам» та «Відродимо рідний Слов'янськ»). Приховану агітацію також було розміщено в м. Дрогобич Львівської області (білборди з гаслами кандидатів «Голосуй за зміни», «Голосуй проти корупції», «Правда переможе»). У Полтаві в день голосування пенсіонерам на мобільний телефон надсилалися смс із текстом: «Якщо вам давали продуктивний набір – не йдіть голосувати, на дільниці вас чекає поліція». Спостерігачі КВУ повідомляли про факти незаконної агітації в день голосування, зокрема перебування в приміщеннях

виборчих дільниць виборців у масках, брендovаних символікою політичних партій, кандидати від яких були представлені в другому турі виборів. Такі випадки зафіксовані у Рівному (дільниці №№ 560975, 561007), де спостерігачі КВУ повідомили про присутність виборців із брендovаними масками політичної партії «Рівне разом».

За оцінкою КВУ, на явку виборців могли вплинути використані кандидатами технології. У трьох містах (Львові, Бердянську, Слов'янську) використовувалася технологія активізації молодих виборців шляхом розіграшу останніх моделей телефону iPhone 12. У цих містах виборцям пропонували взяти участь у такій акції: громадяни мали прийти на дільницю, зробити селфі, надіслати організаторам, після чого могли взяти участь у розіграші iPhone 12. У Бердянську акція поширювалася під хештегом «обирач», у Львові – «качнидільницю», у Слов'янську – «Славянсквыбирает». Хоч формально організаторами цих заходів були не кандидати, а місцеві підприємці, проте такі дії мали ознаки виборчої технології, мета якої – прямо вплинути на явку виборців. У містах, де виборцям обіцяли призи за голосування, явка зросла. Так, у Бердянську явка сягнула 39%, у Львові – 38%, у Слов'янську – 32%. При цьому в середньому в 11 містах явка зафіксована на рівні 29,5%. З іншого боку, у тих містах, де виборців свідомо залякували перед виборами, зокрема коронавірусом та відповідальністю за підкуп, явка знизилася. Приклад – міста Полтава та Нікополь, де явка була нижчою, ніж у середньому по всіх містах.

